

**KUVAILEVA KIRJALLISUUSKATSAUS KODIN
ULKOPUOLELLE SIJOITETTUIJEN NUORTEN
HYVINVOINNISTA**

Sanna Kotiniemi
Maisterintutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Sanna Kotiniemi	
Työn nimi Kuvaileva kirjallisuuskatsaus kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten hyvinvoinnista	
Oppiaine Yhteiskuntapolitiikka	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika kevät 2023	Sivumäärä 50 + 1 liite
Ohjaaja Tiina Silvasti	
Tiivistelmä <p>Pro gradu- tutkielmani tarkoituksena on tarkastella kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten kokemaa hyvinvointia Erik Allardtin hyvinvointiteorian pohjalta. Allardt luokittelee klassikon asemaan nousseessa teoriassaan hyvinvoinnin osa-alueet elintason (having), yhteisyssuhteisiin (loving) sekä itsensä toteuttamisen muotoihin (being). Tämän hyvinvointiteorian pohjalta tarkoitukseni on löytää Suomessa 2000-luvulla aiheesta tehdyn tutkimuksen valossa kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten hyvinvoinnin kokemukseen vaikuttavia syitä ja seurauksia. Tutkimusten valossa on selvää, että sijoitettujen lasten ja nuorten elämäntilanne ja tausta eroaa monilla tavoin vanhempiensa kanssa asuvien nuorten tilanteesta. Omassa tutkimuksessani olen erityisen kiinnostunut selvittämään nuoren taustan vaikutusta hyvinvoinnin kokemukseen. Sijoitetut lapsen ja nuoret eivät muodosta suoraan yhteneväistä ryhmää, vaikka he eroavatkin monilla tavoin vanhempiensa luona asuvista samanikäisistä lapsista ja nuorista. Erilaiset lähtökohdat eivät toisaalta myöskään välttämättä ole suorassa yhteydessä kokemukseen omasta hyvinvoinnista tai tyytyväisyydestä omaan elämään, vaan hyvinvoinnin kokemuksen taustalla on havaittavissa monia erilaisia tekijöitä.</p> <p>Tutkimusmenetelmäksi olen valinnut kuvailevan kirjallisuuskatsauksen koskien nimenomaan Suomessa 2000-luvulla toteutettua nuorten kokemaa hyvinvointia koskevaa tutkimusta. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on erityisesti peilata sijoitettujen nuorten omaa subjektiivista kokemusta hyvinvoinnistaan. Perehtymällä sijoitettujen nuorten hyvinvointia koskevien tutkimusten vastausten yhtäläisyyksiin ja eroihin mahdollistuu näkemykseni mukaan nykyistä paremmin sijoitettujen nuorten hyvinvoinnin tilan arvioiminen ja tätä kautta myös hyvinvoinnin vahvistaminen. Hyvinvoinnin vahvistamisen avulla on mahdollista löytää nykyistä paremmin keinoja haavoittuvassa olevien nuorten yhteiskunnasta syrjäytymisen ehkäisemiseen tulevaisuudessa.</p> <p>Tutkimukseni mukaan kodin ulkopuolelle sijoitetuilla nuorilla on haasteellisen taustansa vuoksi vanhempiensa kanssa asuvaa ikäryhmää enemmän hyvinvointia haittaavia tekijöitä. Näiden tekijöiden huomioiminen ja hyvinvointia heikentävien tekijöiden ennaltaehkäisy ovat tärkeässä asemassa positiivisen hyvinvointikokemuksen kannalta. Erityisen tärkeinä hyvinvointia vahvistavina tekijöinä aineistostani nousee esiin nuorten tarve kokea turvallisuutta, omata tasapainoisia ja pysyviä ihmissuhteita sekä tarve kokea osallisuutta itseään koskevissa asioissa.</p>	
Asiasanat lastensuojelu, sijoitus, sijoitetut nuoret, hyvinvointi, hyvinvointikokemukset	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

KUVIOT

KUVIO 1 Alle 18-vuotiaiden hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit.....20

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Hyvinvoinnin osatekijät.....14

TAULUKKO 2 Allardt'n hyvinvointinäkemys 1976.....18

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELU SUOMESSA.....	4
2.1	Lastensuojelua koskevat perus- ja ihmisoikeudet.....	5
2.2	Kodin ulkopuolelle sijoittaminen	7
2.2.1	Perhehoitoon sijoittaminen	8
2.2.2	Laitoshuoltoon sijoittaminen	9
3	SUOMALAISTEN HYVINVOINTI.....	11
3.1	Suomalaisten hyvinvointi 2000-luvulla	12
3.2	Erik Allardtin hyvinvoinnin käsite.....	14
3.2.1	Yleiset hyvinvoinnin ulottuvuudet.....	17
3.3	Sijoitettujen nuorten hyvinvoinnin ulottuvuudet	19
3.3.1	Alle 18-vuotiaiden hyvinvoinnin mittaaminen	19
3.3.2	Sijoituksen vaikutuksia nuorten hyvinvointiin	20
4	TUTKIMUKSIA SIOITETTUJEN NUORTEN HYVINVOINNISTA	23
5	TUTKIELMAN TOTEUTUS JA TUTKIMUSMENETELMÄ	26
5.1	Tutkimuskysymykset	26
5.2	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus.....	26
5.2.1	Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen valikoituminen tutkimusmenetelmäksi.....	26
5.2.2	Kirjallisuuskatsauksen toteutus	29
6	KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TULOKSET	31
6.1	Kodin ulkopuolelle sijoittamisen vaikutus nuorten hyvinvointiin	31
6.1.1	Turvallisuus.....	31
6.1.2	Suhteet.....	33
6.1.3	Osallisuus	33
6.1.4	Vahvistuminen.....	34
6.2	Nuorten hyvinvoinnin kokemus suhteessa Erik Allardtin teoriaan	35
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	38
	LÄHTEET.....	45

LIITTEET

1 JOHDANTO

Suomalaisten nuorten kokema pahoinvointi ja huono-osaisuus ovat viime aikoina nousseet usein julkiseen keskusteluun. Mielenterveysongelmien lisäksi huono-osaisuuden erilaiset ilmentymät nousevat pohdintoihin silloin, kun etsitään syytä koulunkäynnin vaikeuden, väkivaltatilastojen tai nuorten tekemien itsemurhien taustalla. Omassa työssäni ammatillisessa oppilaitoksessa olen pohtinut viime aikoina paljon koko ajan lisääntyviltä tuntuvien nuorten elämänhallinnan haasteiden syytä. Erityisesti nuorten kodin ulkopuolelle sijoittamisen merkitystä nuorten hyvinvoinnille elämänpolun eri vaiheissa jäin pohtimaan tutustuessani viimeisimpään Suomessa vuonna 2021 Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen toimesta toteutettuun Kouluterveyskyselyyn. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret ovat ryhmä, jota voidaan kuvata erityisissä oloissa kasvaviksi heidän ollessaan sijoitettuna asumaan pois omien vanhempiensa luota. Kouluterveyskyselyssä on erikseen tutkittu ja verrattu kotona asuvien ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten vastauksia ja niissä löytyviä hyvinvointieroja. Tämän kyseisen tutkimuksen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten hyvinvointi eroaa monella tavoin muutoin asuvien samanikäisten nuorten hyvinvoinnista (THL, 2021.)

Sijoitettuna olevien lasten terveydestä ja hyvinvoinnista lasten oman henkilökohtaisen arvion pohjalta saatiin Suomessa tietoa ensimmäisen kerran vasta vuoden 2017 kouluterveyskyselystä, kun kyselyyn lisättiin ensimmäistä kertaa kysymys vastaajan asuinpaikasta (Ikonen, Hietämäki, Laakso, Heino, Seppänen & Halme, 2017, 1). Tällöin todettiin sijoitettujen lasten ja nuorten eroavan monin tavoin taustaltaan vanhempiensa luona asuvista. Eroja havaittiin sekä yksilöllisissä tekijöissä että perhesuhteiden ja perheen sosioekonomisen tilanteen suhteen. Huomattavia eroja oli havaittavissa esimerkiksi äidin koulutustaustassa, vanhempien työttömyydessä sekä taloudellisessa tilanteessa. Sijoitettujen ryhmissä havaittiin olevan myös vähemmän suomalaisen syntyperän omaavia. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen todettiin kokeneen muita ikäisiään useammin koulun ja sitä kautta kaveripiirin vaihtumisen, vanhempien eron, uusperheeseen kuulumiseen liittyviä muutoksia, sairastumisen omalla tai läheisen kohdalla tai jopa läheisen kuoleman. Sijoitettujen nuorten kohdalla vuoden

2017 kouluterveyskyselyn analyysissä havaittiin myös korostetusti lääkärin toteamia pitkäaikaissairauksia tai muita terveysongelmia (Ikonen ym. 2017, 2.)

Tarkastelen tässä tutkielmassani kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten kokemaa hyvinvointia Erik Allardtin hyvinvointiteorian pohjalta. Allardt luokittelee teoriassaan hyvinvoinnin osa-alueet elintason (having), yhteisyyssuhteisiin (loving) sekä itsensä toteuttamisen muotoihin (being) (Allardt 1976, 38). Tämän hyvinvointiteorian pohjalta tarkoitukseni on löytää Suomessa 2000-luvulla aiheesta tehdyn tutkimuksen valossa kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten hyvinvoinnin kokemukseen vaikuttavia syitä ja seurauksia. Tutkimusten valossa on selvää, että sijoitettujen lasten ja nuorten elämäntilanne ja tausta eroaa monilla tavoin vanhempiensa kanssa asuvien tilanteesta. Omassa tutkimuksessani olen erityisen kiinnostunut selvittämään nuoren taustan vaikutusta hyvinvoinnin kokemukseen. Sijoitetut lapsen ja nuoret eivät muodosta suoraan yhteneväistä ryhmää, vaikka he eroavatkin monilla tavoin vanhempiensa luona asuvista samanikäisistä lapsista ja nuorista. Erilaiset lähtökohdat eivät myöskään välttämättä ole suorassa yhteydessä kokemukseen omasta hyvinvoinnista tai tyytyväisyydestä omaan elämään (Ikonen ym. 2017, 1-2.)

Olemassa olevan tutkimuksen pohjalta selvitän tutkielmassani kuvailevan kirjallisuuskatsauksen menetelmän avulla kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten koe-tun hyvinvoinnin tilannetta Suomessa 2000-luvulla aiheesta tehdyn tutkimuksen valossa. Lastensuojelurekisteriin on 30 vuoden ajan koottu tiedot Suomessa sijoitetuista lapsista. Vuoden 2019 tilastojen mukaan kodin ulkopuolelle oli kyseisen vuoden aikana sijoitettuna aiempaan nähden ennätysellisen suuri määrä, lähes 19 000 lasta ja nuorta (1,5 % ikäryhmästä). Kyseisistä sijoitetuista lapsista huostaan otettuja oli 11 178 (1,1 % alaikäisistä). Huostassa olleista suurin osa oli 16–17-vuotiaita (2,3 % ikäluokasta) ja toiseksi suurin ikäluokka olivat 13–15-vuotiaat (1,5 % alaikäisistä). Kiireellisen sijoituksen kokeneista lapsista pääosa onkin maassamme juuri teini-ikäisiä. Tämän ikäryhmän osuus on 2000-luvulla vuosittain jatkuvasti kasvanut. Suurin kiireellisesti sijoitettujen ikäryhmä oli 16-vuotiaat. Melkein yhtä paljon sijoitettiin kodin ulkopuolelle kuitenkin vuonna 2019 myös 15-vuotiaita (Heino 2020, 18.) Tavoitteenani on löytää tutkielmassani tätä viime vuosina kasvanutta sijoitettujen nuorten ryhmää koskevista tutkimuksista vastauksia kysymyksiin: millaisia vaikutuksia kodin ulkopuolelle sijoittamisella tutkimusten valossa on sijoitettujen nuorten kokemaan hyvinvointiin ja miten nuorten hyvinvoinnin kokemus näyttäytyy suhteessa Erik Allardtin näkemykseen hyvinvoinnista.

Tutkimuksessani aion erityisesti peilata sijoitettujen nuorten omaa subjektiivista kokemusta hyvinvoinnistaan. Perehtymällä sijoitettujen nuorten ja vanhempiensa kanssa asuvien nuorten hyvinvointia koskevien vastausten yhtäläisyyksiin ja eroihin mahdollistuu näkemykseni mukaan nykyistä paremmin myös sijoitettujen nuorten

hyvinvoinnin vahvistaminen tulevaisuudessa. Maisterintutkielmani alussa määrittelin tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen. Luvussa kaksi käsitellään suomalaista lastensuojelujärjestelmää sekä sen toimintaa ja vaikutuksia lastensuojelujärjestelmän piirissä oleviin nuoriin. Luvussa kolme keskitytään alussa yleiseen hyvinvoinnin käsitteen määrittelyyn, sekä lopulta vielä syvällisemmin Erik Allardtin hyvinvoinnin käsitteeseen. Luvussa neljä esittelen sijoitettuja nuoria koskevaa Suomessa tehtyä tutkimusta tarkemmin. Luvussa viisi esitetään tutkielmani toteutustapa ja tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsaus. Luvussa kuusi käydään läpi maisterintutkielmani tulokset, joiden perusteella todetaan myös, kuinka tutkielman aineisto lopulta vastaa tutkimuskysymyksiin. Maisterintutkielman viimeisessä luvussa seitsemän keskitytään pohtimaan tutkielman tuloksia ja niistä nousevia havaintoja sekä mahdollisia tarpeita jatkotutkimukselle.

2 LASTENSUOJELU SUOMESSA

Suomessa lasten oikeutta hyvinvointiin ja turvalliseen elämään säädellään tarkemmin lastensuojelulain avulla. Lasten suojelua koskien katsotaan Suomessa lapsiksi kaikki iältään alle 18-vuotiaat. Lain tarkoituksena on määritellä taata lapselle oikeus turvalliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen kehitykseen. Tämän lisäksi lain tarkoituksena on tarjota erityistä suojelua sitä tarvitseville lapsille ja nuorille. Lastensuojelulain 2 § lasten hyvinvoinnista säättävän lainkohdan mukaan lasten vanhemmilla tai huoltajilla katsotaan tavallisesti olevan ensisijainen vastuu lasten hyvinvoinnista. Vanhemman tulisi myös taata lapselle mahdollisuus kehittyä tasapainoisesti ja lapsen hyvinvointi turvaten. Perheiden ja lasten parissa toimivien viranomaisten tehtävänä on tukea vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Viranomaisten tulee myös tarjota perheille riittävän varhain heidän tarvitsemaansa apua ja tukea. Lapsi ja perhe tulee ohjata lastensuojelun piiriin, mikäli tarvetta tukeen havaitaan. Lastensuojelun tehtävänä on tukea vanhempia ja muita lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastuussa olevia henkilöitä lapsen kasvatustehtävässä sekä huolenpidossa tarjoamalla tarvittaessa palveluita ja tukitoimia lapsen hyvinvointia turvaamaan. Ehkäisevän työn toteuttamisessa on myös neuvolalla, päivähoidolla ja koululla merkittävä rooli. Lastensuojelulaissa säädetään myös lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle tarvittaessa (Lastensuojelulaki, 2023, 2 §, 3 a §.)

Suomessa lastensuojelun tarkoituksena on lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen. Lastensuojelun tehtäviin kuuluu tarjota tarvittavaa tukea lapsen huolenpidossa ja kasvatuksessa vanhempien lisäksi myös muille lapsen kasvatuksesta ja hyvinvoinnista vastaaville henkilöille. Lastensuojelun toivotaan ennaltaehkäisevän lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttuvan niihin ajoissa. Lapsen etu huomioidaan lastensuojelun tarpeen arvioinnissa ja lastensuojelua toteutettaessa aina ensin. Avohuollon tukitoimet ovat lastensuojelulain mukaan lastensuojelussa ensisijaisesti käytettäviä toimia. Sijaishuollon ollessa lapsen edun kannalta tarpeen, tulee sijaishuolto järjestää lapselle viipymättä. Sijaishuollon kyseeseen tullessakin lainsäädäntö vaatii

ottamaan huomioon myös tavoitteen perheen jälleenyhdistämisestä silloin, jos se on mahdollista järjestää lapsen edun mukaisesti. Lapsen etua arvioitaessa kiinnitetään erityistä huomiota siihen, mitkä ratkaisut tarjoavat lapselle mahdollisuuden tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin läheisissä ja jatkuvissa ihmissuhteissa, kokemuksen ymmärryksestä ja hellyydestä, tarvittavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön, vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuden sekä ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden (Lastensuojelulaki, 2023, 4 §.)

Suomessa lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen taustoja ja syitä kartoittavassa HuosTa-hankkeen tutkimusraportissa (2016) todettiin, että maassamme tehtyjen kodin ulkopuolelle sijoitusten pääasiallisia taustasyitä ovat vanhemmuuteen liittyvät tekijät, kuten vanhemman sairastuminen tai lapsen kehityksen kannalta ongelmallinen käytös, lapsen tavallisesta poikkeava terveydentila, lapsen vakavat ristiriidat suhteessa vanhempiin tai muunlainen lapsen pidempään jatkunut ongelmallinen käytäytyminen (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 87.)

Lastensuojelulain 40 §:n mukaan lastensuojeluviranomaisilla on viimesijaisesti velvollisuus varmistaa, että lapsen huolenpito on kaikissa tilanteissa hänen etunsa mukaista ja riittävää, eikä lapsen kehitys tai terveys vaarannu kotona vakavasti tai ole vaarassa joutua vaarannetuksi. Mikäli lapsen etu ei muulla tavoin toteudu, tulee lapselle järjestää tarvittaessa sijaishuolto primäärin kodin ulkopuolelle. Vaikeimmissa tilanteissa voi olla tarpeen turvata lapsen henkiinjääminen, mikäli puutteet huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa ovat niin vakavia, että on olemassa uhka lapsen hengen vaarantumisesta. Toisaalta välittömiin toimenpiteisiin tulee ryhtyä myös, mikäli lapsi vaarantaa omalla toiminnallaan henkensä (Araneva 2002, 16–17.)

2.1 Lastensuojelua koskevat perus- ja ihmisoikeudet

Suomen perustuslaissa säädetään yksilön ja julkisen vallan välisen suhteen perusteista. Perustuslain toisessa luvussa taas säädetään kansalaisten perusoikeuksista Suomessa. Lain 6:ssa yhdenvertaisuutta koskevassa §:ssä säädetään lasten oikeudesta tulla kohdelluiksi tasa-arvoisina yksilöinä, joilla tulee olla oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihinsa omaa kehitystään vastaavasti. Perustuslain pykälässä seitsemän säädetään suomalaisten oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Tämän pykälän mukaan kaikilla kansalaisilla tulee olla oikeus henkilökohtaisen vapauden lisäksi koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Suomen perustuslain 19 §:ssä säädetään lisäksi julkisen vallan vastuusta tukea perheiden ja muiden lapsen huolenpidosta vastuussa olevien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvin-

voinnin ja yksilöllisen kasvun. Näiden perusoikeuksien toteutumisen ollessa vaaka-
laudalla, on tuomioistuimella oikeus tarvittaessa tehdä päätöksiä yksilön tilannetta
koskien (Perustuslaki, 2023, 6 §, 7§, 19 §.)

Lasten suojelua Suomessa käsittelevässä teoksessaan Mirjam Araneva (2022) to-
teaa perus- ja ihmisoikeusajattelun laajentuneen toisen maailmansodan jälkeen tun-
nustamaan maailmanlaajuisesti kaikille ihmisille kuuluvaksi samat aineelliset oikeu-
det. Nämä kyseiset oikeudet vahvistettiin Suomessakin myös kansallisella lainsää-
dännöllä sekä kirjaamalla niiden sisällöt lisäksi myös kansainvälisiin ihmisoikeusso-
pimuksiin. Kaikille henkilöille yhtäläisten perustavanlaatuisien oikeuksien määrittä-
misen ohella kiellettiin myös ensimmäistä kertaa ihmisten henkilökohtaisiin ominai-
suuksiin perustuva syrjiminen sekä huomioitiin heikossa asemassa olevien ihmisryh-
mien oikeus saada tarvittaessa suojelua. Suomen perustuslain (731/1999) uudistunut
muoto tuli voimaan maaliskuun alussa vuonna 2000. Vaaleissa äänestämistä lukuun
ottamatta perustuslain 2 lukuun kirjatut perusoikeudet on tarkoitettu kuulumaan
Suomessa myös kaikille lapsille. Lapsen oikeudet vaikuttaa omaa kehitystään vastaa-
vasti itseään vaikuttaviin asioihin sekä velvollisuus kohdella lapsia yksilöinä tasa-ar-
voisesti on kirjattu Suomessa perustuslain 6 §:n 2 lukuun (Araneva 2022, 2.)

Suomen parlamentaarisenä yhteistyönä valmisteltu ensimmäinen kansallinen
lapsistrategia hyväksyttiin Valtioneuvoston toimesta 23.2.2021. Lapsistrategia pohjaa
lapsen oikeuksien sopimukseen, kaikille kansalaisille kuuluviin perusoikeuksiin sekä
muihin kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin, jotka sitovat myös Suomea. Lapsi-
strategian pääajatuksista tärkeimpänä voidaan pitää haavoittuvassa asemassa olevien
lasten turvaamista ja heidän erityistarpeidensa tunnistamista. Lapsistrategian tärkeä
tavoite on ottaa huomioon lasten haavoittuvuus sekä heitä koskevassa ennaltaehkäi-
sevässä työssä että korjaavissa palveluissa ja toimenpiteissä. Myös oikeusjärjestelmää
koskevat Suomessa lapsen oikeuksien kunnioittamisen vaatimukset. Kansalaisten hy-
vinvoinnin ja perusoikeuksien toteutumisen kannalta on tärkeää, että sosiaalihuolto
ja sen piirissä oleva palvelujärjestelmä toimivat mahdollisimman hyvin (Araneva 2002,
53–54.)

Suomenkin ratifioiman Lapsen oikeuksien sopimuksen artiklassa numero 12 so-
vitaan sopimusvaltioiden kesken, että oman näkemyksensä muodostamiseen kykene-
vän lapsen tulee olla oikeutettu ilmaisemaan vapaasti oman mielipiteensä itseään kos-
kevissa asioissa huomioiden lapsen iän ja kehitystason. Tämä lapsen kuulemisoikeu-
den toteutuminen koskee myös kaikkia oikeudellisia ja hallinnollisia toimia yhteis-
kunnan taholta. Lapsen oikeus oman mielipiteensä ilmaisemiseen voidaan toteuttaa
joko kuulemalla lasta itseään tai muutoin edustajan tai toimielimen kautta. Lapsen
mielipiteensä ilmaisemisen tulee suomalaisten säädösten mukaan olla kuitenkin aina
vapaaehtoista, ja on tärkeä kaikissa tilanteissa välttää lapsen pakottamista tai painos-

tamista mielipiteensä ilmaisemiseen. Suomessa lapsen kuulemisen ikäraajaksi on säädetty Lastensuojelulain 20 §:n 2 momentin mukaan 12 vuotta. Kuulemisoikeuden lisäksi lapselle tulee myös taata mahdollisuus saada tarvittava määrä tietoa mielipiteensä muodostamiseksi. Näiden oikeuksien lisäksi lapselle on säädetty myös oikeus vaikuttaa mielipiteellään itseään koskevan asian toteutumiseen (Araneva 2002, 17–18, 20, Lastensuojelulaki 2023.) Niissä tapauksissa, joissa lapsen tilannetta koskeva ratkaisu ei vastaa lapsen omaa toivetta tai mielipidettä, on aina osallisuuden toteutumisen kannalta ensisijaisen tärkeää kertoa lapselle syyt, joiden vuoksi on päädytty lapsen toivetta vastaamattomaan ratkaisuun. Lapsen oikeuksien sopimus määrittääkin lapsen olevan toisaalta suojelun kohde, mutta toisaalta aina myös aktiivinen toimija itseään koskevissa asioissa (Araneva 2002, 20–21.)

2.2 Kodin ulkopuolelle sijoittaminen

Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun alkaessa tulee lastensuojelulain 3 §:n pohjalta tehdä asiakassuunnitelma ja järjestää tarvittavat avohuollon tukitoimet lapsen ja hänen perheensä tueksi. Kyseisen säännöksen pohjalta tehdään myös kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto sekä jälkihuolto. Lastensuojelulain mukaisten toimien tarpeesta ja tarvittavista palveluista päätöksen tekee palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lasta ja hänen perhettään pyritään tukemaan aina ensisijaisesti tarvittavilla avohuollon toimenpiteillä, mutta sijaishuolto tulee järjestää viipymättä, mikäli lapsen edun mukaisesta huolenpidosta vastaaminen sitä vaatii. Sijaishuolto järjestetään joko kiireellisenä sijoituksena tai huostaanottona. Nämä kyseiset toimenpiteet ovat lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa eniten lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuvat toimenpiteet. Sijaishuollossa lapsen kasvatus ja hoito järjestetään lapsen ensisijaisen kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan toteuttaa joko perhe- tai laitoshoitona tai muutoin tavalla, joka vastaa lapsen tarpeita (Araneva 2002, 406; Lastensuojelulaki, 2023, 3§.)

Lastensuojelulain 10 luvussa säädetään lasten sijaishuollosta. Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitettulla väliaikais määrällä sijoitetun lapsen kasvatuksen ja hoidon järjestämistä oman kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuoltoa järjestetään Suomessa pääosin perhehoitona ja laitoshoitona (Lastensuojelulaki, 2023, 49 §.) Lastensuojelulain mukaan lapselle voidaan määrättyjen kriteerien täytyessä tehdä kiireellinen korkeintaan 30 päivää kestävä sijoitus kodin ulkopuolelle. Kiireellinen sijoitus voi myös jatkua ilman eri päätöstä yli 30 päivää, mikäli hallinto-oikeudelle on tehty huostaanottoa koskeva hakemus, tai

lapsen huostaanotto on jo vireillä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa (Lastensuojelulaki, 2023, 38 §, 89 §.)

Lastensuojelulain mukaan huostaanoton kriteerit täyttyvät, mikäli lapsen todetaan olevan välittömässä vaarassa. Vuoden 2023 alusta voimaan tulleen lain mukaan lapsi on otettava hyvinvointialueen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos:

1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai

2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

1) 7 luvussa tarkoitetut toimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja

2) sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista.

(Lastensuojelulaki 40 §, 2023)

Lastensuojelulain 32 §:n nojalla lapsen asioita hoitavalla lastensuojeluviranomaisella on aina lähtökohtaisesti velvollisuus kartoittaa lapsen läheisverkosto, eli lapselle läheiset sukulaiset silloin, kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, olipa kyseessä avo-
huollon tukitoimenpide, kiireellinen sijoitus tai huostaanotto. Tämän toimintatavan tarkoituksena on selvittää, onko lapsen eri taloudessa asuvalla vanhemman tai muulla sukulaisen mahdollista ottaa lasta luokseen asumaan, tai muulla tavoin osallistua lapsen tukemiseen haastavassa tilanteessa. Kyseinen lain kohta ei kuitenkaan aseta velvoitetta sijoittaa lasta ensisijaisesti sukulaisten luo tai muuhun perhepiiriin, vaan kyseinen toimintatapa pyrkii kaikissa tapauksissa varmistamaan valitun sijaishuoltopaikan lapsen edun mukaisuuden (Araneva 2002, 502–503; Lastensuojelulaki, 2023, 32 §.)

2.2.1 Perhehoitoon sijoittaminen

Lapsen sijaishuolto voidaan Suomessa järjestää lastensuojelulain mukaan laitoshoidon lisäksi sosiaalihuollon palvelun perhehoitona. Perhehoidossa hoitajan vastuulla on toteuttaa lapsen hoitoa yksityiskodissa tai ammatillisessa perhekodissa lastensuojelulain mukaisesti. Lastensuojelulaissa määrätään perhehoidon toteuttajalle

kuuluvista tehtävistä sekä järjestäjän oikeudellisesta asemasta suhteessa lapseen, huoltajaan, muuhun vanhempaan sekä lapsen asioista vastuussa olevaan sosiaalityöntekijään. Perhehoidon alkaessa perhehoitajan ja hyvinvointialueen välillä tehtävällä toimeksiantosopimuksella perhehoitajalle siirtyy vastuu koskien lapsen arkipäivän hoitoa, huolenpitoa ja kasvatusta. Lapsen perhehoidon tulee aina olla lapsen edun mukaista ja lapsen henkilökohtaisiin tarpeisiin vastaavaa. On tärkeää huomioida, että toimeksiantosopimus ei kuitenkaan oikeuta perhehoitajaa toimimaan lapsen huoltajana, vaan hyvinvointialueella lapsen asiassa häntä edustaa oma lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsen asioita hoitavan sosiaalityöntekijän tulee tehdä tarvittavia päätöksiä aina vasta kuultuaan lasta ja hänen huoltajiaan (Araneva 2002, 545–546.)

Lapsen perhehoitoon sijoittamisen arvioinnin prosessin lainmukaisen toteutumisen kannalta on tärkeää huomioida lapsen tarpeet ja toisaalta myös perhehoitopaikan mahdollisuudet tukea lasta hänen omissa yksilöllisissä tarpeissaan. Perhehoidon tarkoituksenmukaisen toteutumisen kannalta on tärkeää, että kaikki perhekodin jäsenet hyväksyvät sijoituksen ja he kohtelevat perhekotiin sijoitettua lasta yhdenvertaisesti. Perhehoitajan ammatillisuuteen kuuluu aina valmius hyväksyä sijoitettavan lapsen vanhempien ja muiden läheisten väliset tapaamiset ja muu yhteydenpito sijaishuollosta huolimatta (Araneva 2002, 549–550.)

2.2.2 Laitoshuoltoon sijoittaminen

Laitoshuoltoa lapsille Suomessa järjestävät lastensuojelulaitokset, jotka voivat järjestää tarvittavaa sijaishuoltoa esimerkiksi lastenkodissa tai koulukodissa. Laitoshuollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi huomioiden mahdollisuuksien mukaan myös lapsen tarpeet ja toivomukset. Laitoshuollon aikana on aina huomioitava ja turvattava lapsen läheiset ihmissuhteet. Aivan erityisesti läheisten ihmissuhteiden turvaaminen koskee lasta ja hänen vanhempiaan. Laitoshuoltoa toteutettaessa on velvoittavaa turvata lapsen hoito ja kasvatusta, sekä kunnioittaa lapsen yksityisyyttä. Lapsen iänmukainen valvonta ja huolenpito tulee laitoshuollossa ehdottomasti kyetä turvaamaan. Laitoshuollon asumisessa tulee kaikin keinoin pyrkiä myös turvaamaan koulunkäynti ja tarvittaessa pyrkiä varmistamaan lapselle hänen taipumuksiinsa ja toiveitaan vastaavaan koulutukseen pääsy. Laitoshoidossa kasvatuksen periaatteisiin tulee laitosympäristöstä huolimatta kuulua ymmärrys, turva ja hellyys lasta kohtaan, eikä lapsen alistaminen tai ruumiillinen kurittaminen ole missään olosuhteissa sallittua (Araneva 2002, 550.)

Lastensuojelulaki säättää Suomessa tarkasti lastensuojeluyksiköiden käytössä olevista erilaisista rajoitustoimenpiteistä ja niiden käyttämisestä. Rajoitustoimenpiteistä säädetyt lainkohdat määrittävät henkilöstön toimintaa suhteessa lapseen, joka

on sijaishuollon piirissä. Näiden rajoitteiden tarkoituksena on estää mielivaltaisten ja alistavien toimintatapojen käyttö rajoitustoimenpiteitä käytettäessä. Vaikka laitoshuollon katsottaisiin olevan lapsen etua parhaiten toteuttava sijaishuollon tapa, tulee olemassa olevien vaihtoehtojen vertailun olla aina avointa. Lasta koskeviin asiakirjoihin tulee kirjata syyt laitoshuoltoon päätymiselle, koska tuettu perhehoito on lapsen edun arviointiin perustuva ensisijainen sijaishuollon järjestämisen muoto. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että lapsen sijaishuoltoa koskevaan suunnitelmaan kirjataan säännönmukaisesti syyt, miksi laitoshuolto toteuttaa paremmin lapsen edun mukaisen hoidon, huolenpidon ja kasvatuksen (Araneva 2002, 551-552.)

3 SUOMALAISTEN HYVINVOINTI

Suomalaisen hyvinvointivaltion taustoja käsitellessään Saari, Taipale ja Kainulainen (2013) toteavat hyvinvointivaltion olevan yksi suomalaisen yhteiskunnan ja poliittisen järjestelmän avainkäsitteistä, joka on määrittänyt suomalaista yhteiskuntaa toisesta maailmansodasta aina näihin päiviin saakka. Hyvinvointivaltiotakin voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista ja tarkastelun perusteella voidaan päätyä moniin erilaisiin tuloksiin. Kirjoittajien mukaan hyvinvointivaltion tärkein osa on resursseja keskitetysti uudelleen jakava oikeudenmukainen sosiaalipolitiikka. Erilaiset poliittiset arvostukset ja teoreettiset käsitteistöt ovat kuitenkin omiaan nostamaan tai peittämään tätä tosiasiaa. Toisaalta hyvinvointivaltiota on käytetty myös käsitteenä, jolla on kuvattu yleisemmin suomalaisen yhteiskunnan institutionaalisia rakenteita. Viime vuosikymmeninä hyvinvointivaltiota on pyritty määrittelemään institutionaalisesta näkökulmasta tai vaihtoehtoisesti sosiaalimenojen julkismeno-osuuden perusteella, vaikka kumpikaan mittari ei suoraan arvioi hyvinvointia, vaan enemminkin järjestelmien kattavuutta ja käytössä olevien resurssien määrää (Saari, Taipale & Kainulainen 2013, 29.)

Hyvinvointivaltion institutionaalisen määritelmän mukaan valtio voidaan katsoa hyvinvointivaltioksi silloin, kun siellä on lainsäädäntöön perustuvat, väestön kattavat riskiperustaiset sosiaaliturvajärjestelmät, jotka kytkeytyvät eri elämänvaiheiden ja erilaisten elämäntilanteiden riskeihin. Menoperustaisen määritelmän mukaan taas valtiosta tulee hyvinvointivaltio vasta silloin, kun puolet julkisista menoista käytetään sosiaaliturvaan. Hyvinvointivaltion määritelmästä riippuu myös se, milloin kunkin valtion voidaan katsoa kyseisen statuksen saavuttaneen. Institutionaalisen mallin mukaan moni valtio saavutti tarvittavat kriteerit jo 1960- tai 1970-luvuilla. Menoperustaisen mallin mukaan taas useimmat länsimaat saavuttivat hyvinvointivaltion statuksen vasta 1990-luvun lopussa (Saari, Taipale & Kainulainen 2013, 30.)

3.1 Suomalaisen hyvinvointi 2000-luvulla

Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2022) julkaisema Suomalaisen hyvinvointiteos julkaistiin ensimmäisen kerran jo kaksikymmentä vuotta sitten tavoitteenaan tiedon ja tuottaminen hyvinvoinnin laadusta ja jakaumasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Uusimmassa vuoden 2022 painoksessa pyritään valottamaan mitä hyvinvointi 2020-luvun Suomessa on, ja millaisia väestöryhmiin ja alueellisuuteen liittyviä eroja hyvinvoinnissa esiintyy. Teoksessa pyritään muodostamaan kokonaiskuvaa tarkastelemalla hyvinvointiamme useista eri näkökulmista. Hyvinvointivaltio on ratkaisevassa asemassa silloin, kun yhteiskunnan kestävyttä turvataan. Viime vuosina tällaisia koetinkiviä ovat olleet ainakin koronapandemia sekä Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan. Erityisesti tällaisissa kriisitilanteissa yhteiskunnan kestävyden kannalta kaikki kestävyden ulottuvuudet, ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalinen, vaativat tasapainoista kehitystä ja niihin tukevien varantojen turvaamista. Tämä taas edellyttää arvovalintojen tekemistä sen suhteen, mitkä varannot ovat sellaisia, joiden turvaaminen on välttämätöntä tulevien sukupolvien hyvinvoinnin turvaamiseksi (Karvonen, Kestilä & Saukkonen 2022, 9–10.)

Suomalaisen hyvinvointi 2022 teoksen toimittavat toteavat lähtökohtanaan olevan hyvinvoinnin moniulotteisuuden ja he toteavat suomalaisen sosiologian professori Erik Allardtin (1976) ajatuksen hyvinvoinnin ulottuvuuksista olevan edelleen ajankohtainen, vaikka uusiakin sävyjä teoria on heidän mukaansa erityisesti arkikäytössä saanut. Allardtin teosta mukailen he toteavat ihmisen tarvitsevan hyvin voidakseen riittävän elintason perustarpeidensa tyydyttämiseksi, mielekästä tekemistä ja mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen sekä ihmissuhteita. Suomalaisen hyvinvointi-teokset ovat perinteisesti tarjonneet tutkimusperustaista tietoa hyvinvointipolitiikasta hallituskausittain. Tämän aluksi Antti Rinteen ja sittemmin Sanna Marinin hallituksen kaudelle osuneet kriisit ovat kuitenkin teoksen toimittajien mukaan vaikeuttaneet hyvinvointipolitiikan onnistumisen arviointia (Karvonen, Kestilä & Saukkonen 2022, 11, 352.)

Väestöryhmien hyvinvointieroja voidaan tunnistaa siitä, miten paljon hyvinvointia sen eri ulottuvuuksilla on löydettävissä. Eroja esiintyy tutkimusten mukaan sosioekonomisen aseman, sukupuolen, etnisen taustan ja asuinalueen mukaan. Vuosikymmenten varrella tehdyt toimenpiteet terveyserojen kaventamiseksi ovat osoittaneet hyvinvointi- ja terveyserojen olevan sitkeitä. Hyvinvoinnin todetaan muodostuvan ihmisten arjessa, yleisimmin elämässä ja vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin. Hyvinvointivaltion tuottamien palveluiden ja etuuksien osuus hyvinvoinnin tukemisessa tulee myös tunnustaa. Esimerkkinä yhteiskunnan palveluista voisi mainita vaikkapa itsensä kehittämisen mahdollistava maksuton koulutus, varhaiskasvatuksen

mahdollistama vanhempien työssä käyminen ja liikuntaan kannustavat kevyen liikenteen väylät. Sosiaaliturvajärjestelmän tuki toimeentulon turvana ja jouston lisäjäjänä erilaisissa elämäntilanteissa on tärkeää esimerkiksi lapsiperheille, työttömille ja sairaille (Karvonen, Kestilä & Saukkonen 2022, 12.)

Suomalaisten hyvinvointia vuonna 2022 koskevan tutkimuksen mukaan suomalaisten hyvinvointi on edelleen kaiken kaikkiaan kohtuullisen hyvällä tasolla. Väestön ikääntyminen näkyy yhteiskunnassamme kuitenkin palvelutarpeiden lisääntymisenä ja kasvavina sosiaaliturvamenoina. Ikääntyvän yhteiskunnan myötä tulee ajankohitaiseksi myös kannan muodostaminen sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuteen. Yhteiskunnan ja toimintaympäristön muutosten myötä sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmän olennaisten osien tulee muuttua tukemaan parhaalla tavalla sekä suomalaisten hyvinvointia, että yhteiskunnan toimintaa laajemmin. Eläkejärjestelmässämme on jo sisäänrakennettuna eläkkeiden riittävyyteen tähtäävä elinaikakerroin, mutta muusta sosiaaliturvasta tällaiset perusparametrien muuttumiseen reagoivat mekanismit vielä pitkälti puuttuvat (Karvonen, Kestilä & Saukkonen 2022, 353.)

Teoksessa Suomalaisten hyvinvointi 2022 päätösluvussa todetaan, että 1980-luvun yhtenäiskulttuuriin maassamme on tuskin enää paluuta, vaan pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta tulee pystyä uusintamaan yhteiskunnan ollessa aiempaa monikulttuurisempi, moniarvoisempi ja monimuotoisempi. Hyvinvointivaltion uudistuminen vaatisi kansalaisten nykyistä sitoutuneempaa osallistumista päätöksentekoon. Tämä taas vaatii kansalaisten kokemusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Toisaalta hyvinvointivaltion uudistuminen ei perustu pelkästään tutkimustietoon vaan on tärkeä tunnistaa taustalla tehtävät arvovalinnat. Kansan valitsemilla poliitikoilla onkin tärkeä tehtävä asettaa ne tavoitteet, joita todellisuudessa halutaan toteuttaa. Päätöksenteon ja tutkimuksen välinen vuorovaikutusta ja sen laatua onkin tärkeä pitää yllä esimerkiksi säännöllisillä kohtaamisilla, joissa ymmärrystä on mahdollista kerryttää. Päätöksentekoa ohjaavat aina arvot ja arvovalinnat, mutta tutkijoiden tarjoama informaatio, taustoitus ja arvioinnin välineiden tarjoaminen ovat tärkeässä osassa hyvinvointivaltiomme säilyttämisen kannalta (Karvonen, Kestilä & Saukkonen 2022, 360.)

THL:n internet-sivuilla käsitellään suomalaisten hyvinvointiin liittyviä ulottuvuuksia tutkitun tiedon pohjalta. Hyvinvoinnin tutkimisen todetaan olevan osittain haastavaa, sillä tutkijatkin ovat erimielisiä siitä, mitä hyvinvoinnilla tarkoitetaan. Hyvinvointi onkin moniulotteinen käsite, jota ei voida mitata yksiselitteisesti vain yhdellä mittarilla. Hyvinvoinnin ulottuvuudet todetaan THL:n mukaan jaettavan tavanomaisesti kolmeen ulottuvuuteen, jotka ovat terveys, materiaallinen hyvinvointi sekä koettu, oma hyvinvointi eli elämänlaatu. Hyvinvointiin katsotaan yleisesti kuuluvaksi sekä yksilön että yhteisön hyvinvointi. THL:n internet-sivuilla todetaan suomalaisten

hyvinvoinnin kehittyneen tutkimusten mukaan pääosin parempaan suuntaan. Toisaalta eri väestöryhmien väliset terveyserot eivät ole kaventuneet toivotusti, vaan väestöryhmien välillä on edelleen suuria eroja kaikissa hyvinvoinnin ulottuvuuksissa (THL, 2023.)

TAULUKKO 1, Hyvinvoinnin osatekijät, THL 2023

Yhteisö	Yksilö
asuinolot ja ympäristö	sosiaaliset suhteet
työllisyys ja työolot	itsensä toteuttaminen
toimeentulo	onnellisuus
	sosiaalinen pääoma

Ihmisten oma kokemus hyvinvoinnistaan on aina merkittävä tekijä hyvinvointia pohdittaessa. Itse koettua hyvinvointia eli elämänlaatua muovaavat tekijöitä ovat yksilön terveys, materiaallinen hyvinvointi, omat odotukset hyvästä elämästä, ihmissuhteet, omanarvontunto sekä mielekäs tekeminen (THL, 2023.)

3.2 Erik Allardtin hyvinvoinnin käsite

Hannu Uusitalo ja Jussi Simpura (Yhteiskuntapolitiikka 85, 2020, 579) toteavat artikkelissaan Erik Allardt hyvinvoinnin tutkijana, että Erik Allardt voidaan pitää kansainvälisesti ehkäpä tunnetuimpana suomalaisena yhteiskuntatieteilijänä. Allardt julkaisi pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen keskeiset tulokset kirjana ruotsiksi vuonna 1975. Suomeksi kirja ilmestyi vuotta myöhemmin 1976 nimellä Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Kirjassaan Hyvinvoinnin ulottuvuuksia Allardt esittelee näkemyksensä erosta hyvinvoinnin ja onnellisuuden käsitteiden välillä. Näitä Allardtin näkemyksiä pidetään edelleen suurelta osin paikkaansa pitävinä ja niitä käytetään usein pohjana hyvinvoinnista keskusteltaessa. Allardtin ajatuksen mukaan hyvinvointi liittyy ihmisen tarpeisiin, joiden jääminen tyydyttymättä aiheuttaa vajetta hyvinvointiin. Onnellisuus taas liittyy kunkin ihmisen omiin subjektiivisiin tuntemuksiin. Hyvinvointi on Allardtin mukaan näin ollen objektiivisempi käsite kuin onnellisuus. Ihminen voikin hänen mukaansa olla epätietoinen omista tarpeistaan. Oma onnellisuuttaan arvioimaan jokainen on kuitenkin Allardtin mukaan kykenevämpi. Allardt erittelee kirjassaan myös elintason ja elämänlaadun käsitteet toisistaan. Elintaso koostuu hänen mukaansa aineellisista ja persoonattomista resursseista, joiden avulla ihminen voi pyrkiä ohjaamaan omia elinehtojaan. Elintason taas katsotaan liittyvän niihin tar-

peisiin, joiden tyydytys on määritelty aineellisten tai ainakin persoonattomien resursien avulla. Allardtin mukaan on kuitenkin olemassa myös tarpeita, jotka liittyvät sosiaalisiin suhteisiin ja itsensä toteuttamiseen. Tällaisten tarpeiden tyydytystä Allardt kutsuu Hyvinvoinnin ulottuvuuksia kirjassaan *elämänlaaduksi* (Uusitalo & Simpura, *Yhteiskuntapolitiikka* 85, 2020, 5–6, 581.)

Pro gradu- tutkielmani hyvinvointi- aiheen kohdalla oli aluksi haastavaa löytää sellaista hyvinvointia koskevaa teoriaa, joka tuntuisi sekä ajankohtaiselta että ilmiötä mahdollisimman hyvin kuvaavalta. Tutkimuksissa ja tutkijoiden kirjoituksissa toistuu usein maininta, että hyvinvointi- käsitteen sisältö ja siitä muodostettu teoria saa hyvin erilaisia määritelmiä ja sisältöjä riippuen siitä kuka aiheesta puhuu. Hyvinvoinnin tutkimukseen tarkemmin syventyessäni huomasin nopeasti, että Erik Allardtin hyvinvoinnin käsitteet ovat iästään huolimatta edelleen ajankohtaisia ja tämän lisäksi ne ovat olleet viime vuosina aktiivisessa käytössä monilla hyvinvointia tutkivilla. Nuoria ja hyvinvoinnin kestäviä ehtoja käsittelevässä tutkimuksessaan Helne ja Hirvilampi (2021, 48) toteavat Allardtin ytimekkäiden ja yksinkertaisten käsitteiden kuvaavan edelleen pätevästi hyvinvoinnin moniulotteisuutta. Toiseksi tärkeäksi syyksi Allardt-innostukselleen he toteavat Allardtin kehottaneen jo hyvin varhaisessa vaiheessa yhteiskuntatieteilijöitä lisäämään ponnistuksiaan sosiaalisen elämän ja maapallosysteemin välisten suhteiden tutkimisessa.

Teoksessaan *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia* Erik Allardt toteaa (1976, 16–17) hyvinvoinnin käsitteeseen olevan kytkettynä ajatuksen hyvästä yhteiskunnasta, mutta toteaa myös pelkästään hyvien ja huonojen olosuhteiden määrittelyä kytkemisen liaksi hyvinvoinnin käsitteeseen johtavan lopulta vaikeuksiin. Monissa maissa kehitetyt kuvausjärjestelmät, eli niin sanotut sosiaali-indikaattorit pyrkivät kuvaamaan yhteiskunnan hyvinvoinnin tilaa ja yksinkertaisimmillaan hyvinvointia tarkasteltaessa näiden ääriarvojen katsotaan edustavan hyviä ja huonoja olosuhteita. Toivomus- ja ihannevaltaiset periaatteet ovat olleet erityisesti anglosaksisissa sosiaalitieteissä tapa määrittää hyvinvointia. Näissä periaatteissa on pohdittu yhteiskunnan jäsenten arvostuksia, toivomuksia ja käsityksiä. Allardtin mukaan (1976, 18) usko mahdollisuuden perustaa hyvinvoinnin määrittelyä ihmisten kielellisesti ilmaisemiin arvostuksiin ja toivomuksiin on lähtöisin utilitaristisesta perinteestä. Tutkimukset ovat kuitenkin todenneet ongelmalliseksi lähtökohdaksi yksinomaan yhteiskunnan jäsenten itse ilmaisemat toivomukset. Ihannevaltaisissa periaatteissa taas ilmoitetaan usein suoraan ne päämäärät, joihin ollaan pyrkimässä. Tällaisia ihanteita voivat olla vaikkapa luonteen kasvaminen kestäväyyteen, tehokkuus, vähään tyytyväisyys tai Jumalan pelkääminen (Allardt 1976, 18–19.)

Erik Allardt (1976, 21) itse pohtii teoksessaan hyvinvointia tarvekäsitteen avulla. Tarvekäsité näkee hyvinvoinnin olevan tila, jossa ihmisillä on mahdollisuus saada

tyydytetyksi keskeiset tarpeensa. Allardt näkee tärkeänä ihmisten toivomusten selvittämisen, mutta hän toteaa sen olevan toisaalta vain yksi menetelmä tarpeista selville pääsemiseen. Käytännössä ihmisten tarpeita voidaan parhaiten todeta tutkimalla erilaisia epätoivottavia olosuhteita tai erilaisia syitä ihmisten kokemalle kärsimykselle, tutkimalla ihmisten yhteisöllisiä ja erityisesti poliittisia pyrkimyksiä sekä arvostuksia, joita ihmisillä on näitä hyviä ja huonoja olosuhteita koskien. Tutkimusten luotettavuuden kannalta Allardt toteaa olevan ensiarvoisen tärkeää todeta hyvinvointi empiirisesti, mutta tarpeiden tutkimus edellyttää hänen mukaansa myös jatkuvaa ja luotettavaa havainnoimista (Allardt 1976, 26–27.) Tarpeiden määrittämisen lisäksi Allardt pohtii myös arvojen määrittämisen tärkeyttä hyvinvoinnin tutkimuksessa. Hyvinvointiarvot perustavat hänen mukaansa riittävään ja monitasoiseen tietoon koskien ajankohtaista keskustelua ja nimenomaan riittävän monitasoista tietoa ajankohtaisesta keskustelusta, riittävää elintasotutkimusta, tietoa usein esitetyistä toivomuksista sekä tarvefrustraatiosta. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on Allardtin mukaan erityisen tärkeää huomata, että tutkimus kumpuaa nimenomaan väestön tarpeista ja arvoista tutkijan omien arvojen sijaan (Allardt 1976, 28–29.)

Erik Allardtin (1976, 13) mukaan hyvinvoinnin tutkiminen ja arvioiminen vaatii myös yksilöitä ympäröivän yhteiskunnan ja sen tarjoaman elämänlaadun ja todellisten elinolosuhteiden määrittämistä. Ensi tulisi valita tarkoin mitä hyvinvoinnin ulottuvuuksia valitaan ja mitä pidetään hyvinvoinnille tunnusomaisina piirteinä. Teoksessa Hyvinvoinnin ulottuvuuksia Allardt määrittelee joitakin arvoja tai arvoulottuvuuksia, joiden hän ajattelee olevan tärkeitä ihmisten hyvinvoinnille ja tarpeiden tyydytykselle. Nämä asiat pohjautuvat tietoon siitä, mistä asioista ihmiset kärsivät, tietoon ihmisten yhteiskunnallisella toiminnallaan pyrkivistä tavoitteista sekä arvostuksista ja toivomuksista, joita ihmiset tuovat kielellisesti tietoon. Allardt toteaa, ettei ole laadukkaan hyvinvointitutkimuksen mukaista perustaa hyvinvoinnin määrittelyä pelkästään ihmisten toivomuksiin. Lisäksi hän toteaa myös arvoulottuvuuksien olevan kulttuurisidonnaisia. Omassa tutkimuksessaan Allardt asettaa hyvinvointiulottuvuudet käsittämään nimenomaan Pohjoismaiden olosuhteita (Allardt 1976, 15–16.)

Aina, kun hyvinvointia tutkitaan, luovat tutkijat mittauksen kohteet ja välineet määrittämällä, mitä hyvinvoinnin koetaan sisältävän ja mikä on hyvin- ja pahoinvoinnin välisen tilanteen kohta. Vaikka laajaan konsensukseen pyrkimistä ei mikään estäkään tutkimusten mittausvälineitä suunniteltaessa, niistä neuvottelemiseen osallistuu kuitenkin valitettavan usein pääasiassa vain tutkijoita ja muita asiantuntijoita. Welfare - hyvinvointikäsitteeseen pohjaava tutkimustyyppi on pitkään ollut erityisesti Pohjoismaissa valtavirtatutkimusta. Viimeksi mainitun Allardt on erikseen nimennyt myöhemmin doing- ulottuvuudeksi. Doing- ulottuvuudella viitataan merkitykselliseen tekemiseen, joka sallii ihmisen pitää yllä itsekunnioitustaan ja noudattaa omia arvojaan. Mittaus on kohdistunut hyvinvoinnin edellytyksiä mahdollisimman monia

ulottuvuuksia kuvaaviin faktoihin. Nämä on usein hankittu kysymällä näkemyksiä kansalaisilta itseltään (Allardt 1993, 92.)

Pohjoismaissa on kehittynyt 1960-luvun aikana oma vahva kulttuuri welfare-hyvinvointikäsitteeseen pohjaavalla tutkimusalueella. Se poikkeaa angloamerikkalaisesta tutkimusperinteestä ”objektiivisuuden” painotuksella, utilitaristisella hyvinvointikäsitteellään ja tahattomalla normatiivisuudella. Hyvinvoinnin tutkimus niin sanottuna well-beinginä vaatii yksilöiden ottavan itse kantaa omiin elinoloihinsa. Sen lisäksi, että yksilöiden tulee kertoa haastattelijalle, miten asiat heidän näkemyksensä mukaan ovat, on heiltä myös kysyttävä, kokevatko he itseensä tyytyväisiksi, hyvinvoiviksi tai onnellisiksi. Objektiivisten ja subjektiivisten mittareiden käyttö tutkimuksen työkaluina on monitahoinen valinta. Ihmiset saattavat kyllä esimerkiksi tiedostaa asuvansa riskialttiissa ympäristössä, mutta he voivat pitää riskejä hyväksyttävinä ja hallinnassa olevina. Ihmisillä on myös toisinaan vaikeuksia sanallistaa tyytyväisyyttä ja tyytymättömyyttä, ja erityisen vaikeaa sanallistaminen on usein heikommassa asemassa oleville henkilöille. Tämän vuoksi hyvinvointikriteereitä ei tulisi määrittää kokonaan ihmisten subjektiivisen kokemuksen perusteella (Allardt 1993, 92.)

3.2.1 Yleiset hyvinvoinnin ulottuvuudet

Allardtin mukaan (1976, 32) Pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen käsitejärjestelmässä tehdään kaksi perustavaa erottelua, hyvinvointi ja onnellisuus sekä elintaso ja elämänlaatu. Hyvinvointia ja onnellisuutta eroteltaessa määritetään hyvinvoinnin aste tarpeentyydytyksen asteesta. Tarpeilla tarkoitetaan tässä yhteydessä perustarpeita, joiden jääminen tyydyttymättä merkitsee yksilön kannalta olosuhteiden puutteellisuutta.

Onni tai onnellisuus liittyy Allardtin teorian mukaan ihmisten subjektiivisiin tunteisiin ja elämyksiin. Onnellisuuden aste onkin riippuvainen ihmisen omasta onnellisuuden kokemuksesta tai onnellisuuden tunteesta. Tämän erottelun merkityksenä on todeta hyvinvoinnin käsitteen olevan objektiivisempi kategoria onnellisuuden verrattuna. Elintasoa ja elämänlaatua vertailtaessa elintason katsotaan koostuvan aineellisista ja persoonattomina pidettävistä käytössä olevista resursseista, joita yksilö voi käyttää omien elinehtojensa ohjailuun. Tällaisia persoonattomien resurssien tarpeita ovat esimerkiksi asuntoa, tuloja ja työtä koskevat tarpeet. Elämänlaatua koskevat tarpeet taas liittyvät sosiaalisiin tarpeisiin ja itsensä toteuttamiseen. Näitä hyvinvoinnin ulottuvuuksia ei ole määritelty elintason tavoin aineellisten resurssien avulla, vaan ne määrittyvät inhimillisten suhteiden laadun perusteella (Allardt 1976, 32–33.)

TAULUKKO 2, Allardtin hyvinvointinäkemys ja mittarit 1976, sivu 33

	Hyvinvointi	Onnellisuus
<p>Elintaso (Having)</p>	<p>Aineellisiin ja persoonattomiin resursseihin perustuva tarpeentyydytys</p> <p>Elintaso: tulot, asumistaso, työllisyys, koulutus, terveys</p>	<p>Subjektiiiviset tunteet ja kokemukset yksilön materiaalisista ja ulkoisista elin-ehdoista</p> <p>Tyytymättömyysasenteet: vastakohtaisuuksien voimakkuus, eriarvoinen koh- telu, epäoikeudenmukai- suuden kokemus, tyytyväi- syys tuloihin</p>
<p>Elämänlaatu (Loving) (Being)</p>	<p>Ihmisten välisiin, ihmisten ja yhteiskunnan sekä ihmisen ja luonnon suhteisiin perustuva tarpeentyydytys</p> <p>Yhteisyys-suhteet: paikallisyhteisyys, perheyhtei- syys, ystävyys-suhteet</p> <p>Itsensä-toteuttaminen: arvonanto, korvaamattomuus, poliittiset resurssit, ”tekemi- nen”</p>	<p>Subjektiiiviset tunteet ja kokemukset suhteesta ih- misiin, luontoon ja yhteis- kuntaan</p> <p>Viihtyvyyssasenteet: onni, koettu tarpeentyydy- tys</p>

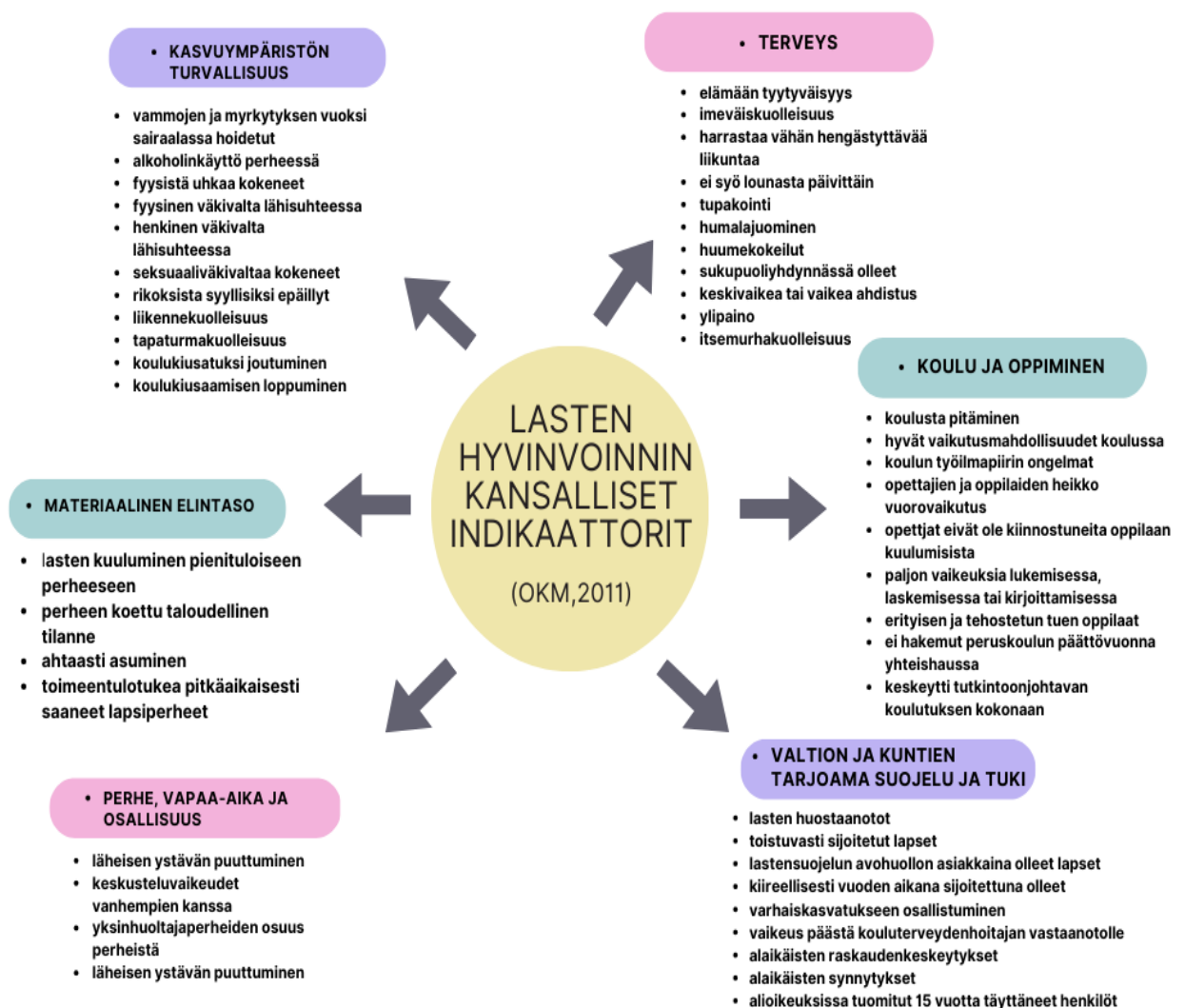
3.3 Sijoitettujen nuorten hyvinvoinnin ulottuvuudet

3.3.1 Alle 18-vuotiaiden hyvinvoinnin mittaaminen

Yleisesti hyväksytyjen hyvinvointiteorioiden perusteella lasten hyvinvoinnin seurantaan tarkoitettujen indikaattoreiden valinnan jäsentämistä määrittää se, mitä on tarkoitus seurata. Yleisesti alle 18-vuotiaiden hyvinvointitutkimuksessa halutaan nähdä, miten yhteiskunnassa ylipäänsä kohdellaan lapsuutta, millaisia palveluita lapsiväestön katsotaan tarvitsevan ja minkälaiset puitteet lasten kasvulle ja jokapäiväiselle hyvinvoinnille on tarjolla. Toisaalta hyvinvointia tutkittaessa tarvitsemme aina lisäksi tietoa yksilöllisen lapsen omista arvioista ja kokemuksista. Voidaankin todeta, että lasten hyvinvoinnin seurantaan kuuluvat sekä yhteiskunnan sosiaalisen laadun mittaaminen eri ulottuvuuksilla lasten tosiasiallisten elinolojen näkökulmasta (provision), ja lisäksi lasten omien kokemusten näkeminen ja kuuleminen eri ulottuvuuksilla (participation). Hyvinvointitutkimuksen toteutuksessa ei ole aina ollut yksinkertaista määrittää aikuistenkaan hyvinvoinnin kaikkia ulottuvuuksia yksiselitteisesti, ja vielä tätäkin vaikeampaa on yksiselitteisesti määrittellä lapsen hyvinvointiin liittyvät tekijät. On kuitenkin tärkeä huomioida, että lapsilla on aikuisia kansalaisia suurempi tarve myös erityiselle suojelulle (OKM 2011, 27.)

Lasten ja nuorten hyvinvointitutkimuksenkin pohjana usein käytetyt opetus- ja kulttuuriministeriön lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit on valittu moniulotteista lähestymistapaa noudattaen. Indikaattoreita määritettäessä on pyritty siihen, että mukana on sekä objektiivisia että subjektiivisia mittareita. Indikaattoreiksi on pyritty valitsemaan lapsipolitiikan kannalta relevantteja lasten hyvinvoinnin tilan mittareita. Valitut indikaattorit eivät kuitenkaan kykene muodostamaan yhtenäistä kokonaisuutta, jonka perusteella voitaisiin reagoida yleisesti lasten hyvinvoinnin tilaan. Hyvinvointia yksityiskohtaisesti tutkittaessa siihen liittyviä ulottuvuuksia on oltaava useita ja mittareita jopa kymmeniä, joten ne eivät voi valitettavasti tuottaa ristiiriidatonta näkemystä. Mittareita ei ole myöskään tarkoitettu asetettavaksi tärkeysjärjestykseen eikä niitä myöskään erikseen painoteta. Jokainen käytetty mittari on tarkoitettu kuvaamaan jotain aspektia lapsiväestön yhteiskunnallisesta tilanteesta. Näitä indikaattoreita tutkimalla voidaan kuitenkin muodostaa kokonaiskuva alle 18-vuotiaiden hyvinvoinnin tilasta (OKM 2011, 27.)

Alle 18-vuotiden hyvinvoinnin kansallisissa indikaattoreissa jaotellaan 6 eri hyvinvointikategoriaa: kasvuympäristön turvallisuus, materiaallinen elintaso, perhe, vapaa-aika ja osallisuus, terveys, koulu ja oppiminen sekä valtion ja kuntien tarjoama suojelu ja tuki. Näiden kategorioiden voidaan todeta vertautuvan melko hyvin myös Allardt'n hyvinvoinnin ulottuvuuksien sisältöihin, vaikka jaottelu ja käytetyt termit ovatkin osin erilaiset.

KUVIO 1, Alle 18-vuotiaiden hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit, OKM 2011

3.3.2 Sijoituksen vaikutuksia nuorten hyvinvointiin

Suomen kouluissa vuonna 2021 toteutetun kouluterveyskyselyn mukaan yläasteikäisten, sekä ammatillisessa opetuksessa ja lukioissa opiskelevien nuorten enemmistö ilmoitti olevansa elämäänsä tyytyväisiä sekä pitävänsä koulunkäynnistä. Edelliseen vuonna 2019 toteutettuun kouluterveyskyselyn vastauksiin verrattuna nuorten kokemus yksinäisyydestä oli kuitenkin lisääntynyt, todennäköisesti osittain koronan takia. Toisaalta nuorten kokeman hyvinvoinnin kehittymiseen vaikuttavia huolestuttavia tuloksia olivat esimerkiksi alle kahdeksan tuntia yössä nukkuvien ja suositusten mukaan liikkuvien nuorten määrän väheneminen aiempien kouluterveyskyselyiden yh-

teydessä saaduista tuloksista. Kaikilla kouluasteilla oli myös paljon nuoria, jotka kertoivat pyrkineensä vähentämään internetin ja kännykän käyttöään kuitenkin onnistumatta. (Helakorpi & Helenius 2021, 1; Helakorpi & Kivimäki 2021, 1.)

Näiden koko tiettyä koulua käyvää ikäluokkaa koskevien kouluterveyskyselyiden tulosten avulla Suomessa sijoitettuna olevia tutkittavia voidaan käsitellä erillisenä tutkimuksen kohteena. Sijoitettuja nuoria koskevan muulla tavoin kuin kouluterveyskyselyn pohjalta toteutetun tutkimuksen perusteella voidaan todeta luotettavasti, että huostaanotettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnissa ja elämäkokemuksessa on havaittavissa vielä merkittäviä eroja muuhun samanikäiseen väestöön verrattuna. Nämä erot ovat havaittavissa yhtä lailla ennen ja jälkeen kodin ulkopuolelle sijoittamista. Nuorten hyvinvointia ja kiusaamiskokemuksia koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että yksi yleisesti havaittavissa oleva analyysija läpäisevä teema on nuorten sosiaalisessa maailmassa vallitseva samanlaisuuden ja tavallisuuden normi. Nuorten vastausten perusteella on voitu todeta, että kaikki tavalla tai toisella erilaisiksi määritellyt lapset ja nuoret ovat riskissä joutua syrjityiksi. Näin näyttää valitettavan usein käyvän kouluissa, sekä vapaamuotoisemmissa harrastusympäristöissä, kuten esimerkiksi nuorisotaloilla (Kankkunen, Harinen, Nivala & Tapio 2010, 13.)

Tutkimusten valossa on toisaalta myös todettava, etteivät huostaanotetut lapset ja nuoret perheineen muodosta vain yhtä samanlaista kokonaisuutta, vaan heidän tilanteensa vaihtelevat toisinaan suuresti. Alle kouluikäisenä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten perhetaustassa korostuu köyhyys, sairaudet, uupuminen sekä perheen voimavaroja koettelevien pulmien kasautuminen. Toisaalta Suomessa tehdyissä tutkimuksissa taas teini-ikäisten kiireelliset sijoitukset korostuvat erityisesti. Perheiden moninaisuus ja muuttuvat kokoonpanot perhesuhteissa tuntuvat tällä hetkellä tutkimusten valossa myös haastavan erityisesti teini-ikäisten oman identiteetin ja paikan löytämistä. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 3.)

Sijoitettujen nuorten hyvinvointieroja on Suomessa voitu tutkia kokonaisia ikäluokkia koskien vasta vuodesta 2017 lähtien, kun Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitoksen kouluterveyskyselyyn sisällytettiin kysymys vastaajan asuinpaikasta (Ikonen ym. 2017, 1). Vastauksia tutkimalla on huomattu monia hyvinvointieroja vanhempien luona asuviin nuoriin verrattuna. Katarina Groop (2021) toteaa lastensuojelun parissa tutkimusta tekevien ja työskentelevien tahojen peräänkuuluttaneen jo jonkin aikaa elämäkulkua paneutuvan tutkimuksen tärkeyttä, jotta ymmärrystä sijaishuollossa kasvamisesta vaikutuksista yksilöiden elämäkulkua pystyttäisiin syventämään. Lastensuojelu ja sijaishuollon piiriin päätyminen ovat sen kohteeksi joutuneen nuoren elämässä sellaisia käännekohtia, joilla väistämättäkin on vaikutuksia elämäkulkuaan. Elämäkulkuaan liittyvässä tutkimuksessa kiinnostusta on viime aikoina ollut paljon erityisesti perhesuhteiden merkitystä ja niiden ylisukupolvisuutta koskien. Omassa tutkimuksessaan Groop tutki sijaishuollosta aikuistuneiden henkilöiden kokemuksia

oman elämänsä käänteistä koskien. Tutkimuksen mukaan sijaishuollon merkitys sen kokeneiden elämänsäkuun oli heidän oman näkönsä mukaan suuri. Moni tutkimukseen osallistunut totesi huostaanoton ja sijaishuollon elämänsä suuresti vaikuttaneeksi elämänsä käänteiseksi (Groop 2021, 249–250, 253.)

Groopin (2021) tutkimuksen mukaan monella vastaajalla oli ajatus huostaanotosta ja sijaishuollosta pelastavana käänteisenä esimerkiksi turvallisuuden tunteen lisääntymisen vuoksi. Kokemus elämänsä täydellisestä erillisyydestä ilman lastensuojelun asiakkuutta oli tutkimuksen vastauksissa yleinen, vaikkakin teini-ikässä huostaanotetuista melko suuri osa toi esiin kokemuksen kuulematta jäämisestä sekä huostaanoton negatiivisista vaikutuksista elämänsäkuunsa. Etäntymisen kokemus syntymäperheestä ja muista sukulaisista oli sijoitettujen ja huostaanotettujen kohdalla yleinen kotoa poissa asumisen seuraus. Tämän lisäksi vastauksissa korostui juurettömyyden tunne erityisesti tapauksissa, joissa sijaishuolto- tai läheiseksi koetut aikuiset olivat vaihtuneet usein. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista oli tuonut esiin kokemuksensa ulkopuolisuuden tunteesta ja leimasta tilanteestaan johtuen, ja kiusatuksi tulemisen kokemuksen olivat myös yleisiä esimerkiksi kouluympäristössä (Groop 2021, 256–257.)

Elämänsäkuunsa mielekkyyttä huostaanotettuna tai sijoitettuna kasvaneet henkilöt näkivät Groopin (2021) mukaan tukeneen parhaiten ainakin yhden merkittävän ihmissuhteen syntymisen sijaishuollon aikana. Merkittävä ihmissuhde saattoi syntyä, vaikka sijaisvanhempaan, sijaishuolto- tai työntekijään, omaan perheenjäseneseen tai vaikka johonkin muuhun sukulaiseen. Myös omien sisarusten sijoitus samaan sijaishuolto- tai läheiseen mainittiin hyvinvointia vahvistavaksi tekijäksi. Aikuistumisen läheisyydessä opiskelu- ja työelämään kiinnittyminen, oman mielenkiinnonkohteen löytäminen sekä ystävien ja seurustelusuhteen antaman tuen merkitys todettiin usein myös tärkeäksi. Sijaishuollossa kasvaneiden käänteiskokemuksia tutkimalla todettiin, etteivät käänteiskohdat välttämättä ole helposti määriteltävissä joko pelkästään positiiviksi tai negatiiviseksi asioiksi, vaan ne saattavat saada aikaan ristiriitaisia kokemuksia ja tunteita. Sijaishuollossa kasvaneiden kokemuksia analysoimalla on kuitenkin mahdollista nostaa esiin hyvinvointiin vaikuttavia kokemuksia ja tätä kautta osoittaa niitä asioita, joita lastensuojelussa pitäisi osata huomioida, jotta sekä sijaishuolto- tai läheisenä sitä seuraava itsenäistymis- ja aikuistumisvaihe olisivat hyvinvointia ja positiivista elämänsäkuuta vahvistavia kokemuksia (Groop 2021, 257–259, 262.)

4 TUTKIMUKSIA SIOITETTUIEN NUORTEN HYVINVOINNISTA

Sioitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista Suomessa tehdyissä tutkimuksissa tekijät kertovat usein tutkimuksensa taustasta ja tarpeellisuudesta melko samoin. Yleisimpänä syynä tutkimuksen tarpeellisuudelle lukemissani tutkimuksissa mainittiin yhteiskunnallinen vastuu tietää, mitä sioitettuna tai huostassa oleville lapsille kuuluu. Lastensuojelun oikeutus perustuukin pohjimmiltaan lasten hyvinvoinnin toteutumiseen, joten sijaishuollon vaikutuksen tutkiminen hyvinvoinnin kehittymiseen on tärkeää. Sioitettujen alle 18-vuotiaiden tapauksessa on kyse erityisen hauraassa elämäntilanteessa olevista lapsista ja nuorista, joita on maassamme useita tuhansia. Sioitettuna olevien lasten kokemusten tutkimus on selvästi viime vuosina yleistynyt, mutta tutkijat näkevät kuvan lasten hyvinvoinnista olevan edelleen kovin pirstaleista. Aiemmin vuosikymmeninä maassamme tehdyt tutkimukset rajautuvat myös usein aineistoltaan yhteen tai kahteen laitokseen, johonkin erityiseen laitostekstiin ja kokemuksia on tarkasteltu usein ajallisen etäisyyden päästä. Tutkimus on aiemmin painotunut melko vahvasti laitoshuoltoon ja tutkijoiden mukaan perhehoitoon sioitettujen lasten lisäksi pienten lasten ja vammaisten lasten hyvinvoinnista ja kokemuksista on tutkijoiden mukaan tiedetty erittäin vähän.

Nuorten omat kokemukset jäävät julkisessa keskustelussa ja osin tutkimuksissakin usein varjoon työ- ja talouskeskeisen nuorisodiskurssin vuoksi. Tämä muuttaa nuorten omat elämänarvot ja tulkinnat hyvinvoinnistaan usein toisarvoisiksi. Puhe nuorista on tällöin puhetta ”heistä”, tai puhetta toisista. Suomessa on melko vahva perinne siitä, että viranomaiset ja aikuiset puhuvat nuorten sivuitse heitä koskevista asioista. Vallitseva diskurssi onkin valitettavan järjestelmäkeskeistä ja suurelta osin myös haasteita painottavaa, jolloin nuorista tulee osattomia, ”syrjäytyneitä”, NEET-nuoria. Tällaisissa tapauksissa nuoret tulevat määritellyksi sen kautta, mitä he eivät ole. Nuoret itsensä ulkopuolelle jättävän diskurssin vaarana on, että myös nuorten oma käsitys heistä itsestään alkaa muokkautua erilaisten ongelmamääritysten sekä

diagnoosien kautta, jolloin he voivat päätyä hyväksymään heille ulkopuolelta tarjotun aseman. Mikäli nuorten kokonaiselämäntilanne peittyy diagnoosien ja työelämä- ja opiskelulähtöisten statusten alle, voi se päätyä heikentää heidän uskoaan omaan täysivaltaiseen toimijuuteensa (Helne & Hirvilammi 2021, 14; Tahkola, Metsäpelto, Ruohotie-Lyhty & Poikkeus 2021, 918.) Nuorten kuulemiseen omaa hyvinvointiaan koskevissa kysymyksissä on onneksi kuitenkin viime vuosina tehdyssä tutkimuksessa haluttu erityisesti panostaa.

Riitta Laakso (2019) on tutkinut sijoitettujen lasten hyvinvointia ja sijaishuoltoon liittyviä kokemuksia. Terveysten ja hyvinvoinninlaitos on julkaissut tutkimuksesta raportin nimeltä: Ne näki musta. Laakson tutkimuksen pyrkimyksenä on ollut löytää vastauksia erityisesti sijaishuollon piirissä olleiden lasten omiin kokemuksiin hyvinvoinnistaan. Tutkimuksen aineisto on tutkijan mukaan haluttu kerätä siten, että kuuluksi tulisivat eri asumismuodoissa ja myös eri paikkakunnilla asuvia monen ikäisiä lapsia. Pääosin haastatteluaineistona koottu tutkimus koostuu 11–17-vuotiaiden lasten vastauksista. Tutkimuksen tulokset on jaettu neljään päälukuun lasten vastauksissa esiin nousseiden hyvinvoinnin ulottuvuuksien mukaan. Nämä neljä tutkimuksessa esiin tullutta hyvinvoinnin ulottuvuutta ovat turvallisuus, suhteet, vahvistuminen sekä osallisuus (Laakso 2019, 5.)

Riitta Laakson tutkimusraportin mukaan tutkimuksessa on haettu vastausta kysymyksiin siitä, mitä huostassa olevat lapset kertovat hyvinvoinnistaan ja mitä huostassa olevat lapset kertovat omista kokemuksistaan sijaishuollossa. Tutkimuksen tekemiseen alkusysäyksenä on ollut nimenomaan lasten näkökantojen huomioiminen sijaishuollosta keskusteltaessa. Suomessa huomattavan osan pitkäaikaisista sijaishuollon asumispaikoista tarjoavat tällä hetkellä yksityiset palveluntuottajat. Myös perhehoidossa yksityisten tahojen tarjoamat palvelut ja työntekijöiden rekrytointi on lisääntynyt aiemmasta. Sijoitettujen ja huostaanotettujen lasten määrän lisääntyminen on aiheuttanut huolta ja keskustelua laajasti. Tilastojen valossa pienten lasten ja alakouluikäisten huostaanottojen määrä on kuitenkin tosi asiassa vähentynyt. Ikäryhmä, jota sijaishuollon tarpeen lisääntyminen erityisesti koskee, on jo 16-vuotta täyttäneet nuoret. Laakso toteaa tutkimuksensa taustoituksessa, että tutkimuksia nuorten huostaanottojen määrän kasvusta tai se syistä Suomessa ei kuitenkaan ole juurikaan ollut aiemmin saatavilla (Laakso 2019, 13–14.)

Kysy ja kuuntele- sijoitettujen lasten hyvinvointi ja systemaattinen kuuleminen-hanke sai alkunsa kansallisesta sijaishuollon valvonnan tilaan liittyvästä huolesta ja se toteutettiin osana Sipilän hallituksen sijaishuollon kehittämiseen tähtäävää pakettia loppuvuodesta 2018 alkaen. Tutkimushankkeen tutkimustehtäväksi määriteltiin tiedon lisääminen sijoitettujen lasten hyvinvoinnista ja kohtelusta. Hankkeelle tuolloin nimettynä kehittämistehtävänä oli erityisesti sosiaalityöntekijän epäkohtiin puuttu-

misen keinojen vahvistaminen ja lisääminen. Hankkeen avulla toivottiin myös löytyvän uusia keinoja saada aikaan muutosta tavoissa ja rakenteissa kuulla lapsia ja nuoria. Tutkimuksen tuloksena todettiin, suurimman osan sijoitetuista lapsista voivan hyvin. Suuri osa (94 %) tutkimuksessa mukana olleista lapsista oli myös tarpeitaan vastaavassa sijaishuoltopaikassa, suojassa kaltoinkohtelulta ja he olivat pääosin tyytyväisiä omaan elämäänsä. Sijoitettujen lasten arkeen usein liittyvät vaihtuvuudet ja muutokset nousivat aineistossa kuitenkin esiin monella erilaisella tavalla. Tulokset kertoivat jatkuvuuden tunteen ja pysyvyyden olevan lasten näkökulmasta vielä harvoin riittävän turvattua. (Eriksson & Korhonen 2022, 13–14.)

Kouluterveyskyselyn tulosten perusteella sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia ja palvelukokemuksia kartoittavia tutkimuksia on viime vuosina tehty useita. Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn vastausten perusteella on useissa tutkimuksissa pyritty vahvistamaan kansallista tietoa sijoitettujen lasten hyvinvoinnista ja kokemuksista. Kouluterveyskyselyiden aineistosta tehtyjen tutkimusten tarkoituksiksi tutkijat kertovat nimenomaan tutkimukseen perustuvan kokonaiskuvan luomisen Suomessa erityisissä oloissa kasvavien, vanhempien kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja heidän kokemuksistaan. Tutkijat toteavat tämän tyyppistä hyvinvointitutkimusta tehdyn maassamme hyvin vähän. Tutkimuksen pohjalta tutkijat toivovat löytävänsä toimenpide-ehdotuksia sijoitettujen lasten oikeuksien toteutumisen vahvistamiseen ja sitä kautta myös heidän hyvinvointinsa parantamiseen.

Keväällä 2019 toteutetussa Kouluterveyskyselyssä, johon tutkimus perustuu, vastaukset on jaoteltu perusopetuksen 4.–5. luokkaa käyviin, 8.–9. luokkaa käyviin sekä lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa 1. ja 2. vuotta opiskeleviin. Tutkimuksissa todettiin suurimmalla osalla kodin ulkopuolelle sijoitetuista nuorista olevan positiivinen kokemus omasta hyvinvoinnistaan. Toisaalta tutkimuksissa oli myös havaittavissa sellaisia hyvinvointia heikentäviä tekijöitä, jotka korostuivat aineistossa nimenomaan oman kodin ulkopuolella asuvilla nuorilla. Sijoitetuilla nuorilla todettiin näissä tutkimuksissa pienempi yleinen elämään tyytyväisyys ja he kokivat muita useammin terveydentilansa olevan keskinkertainen tai huono. Myös mielen hyvinvointiin liittyviä pulmia havaittiin näissä tutkimuksissa muita nuoria enemmän. Muita hyvinvointia haastavia ikäluokkaa yleisempiä tekijöitä olivat tupakkatuotteiden ja päihteiden yleisempi käyttö sekä väkivaltakokemukset (Ikonen, Eriksson, Heino 2020, 2; Koivula, Ellonen, Ikonen, Paavilainen 2021, 271–272; Saariluoma, Heino, Eriksson, Utriainen 2021, 8.)

5 TUTKIELMAN TOTEUTUS JA TUTKIMUSMENETELMÄ

5.1 Tutkimuskysymykset

- 1) Millaisia vaikutuksia kodin ulkopuolelle sijoittamisella on tutkimusten valossa sijoitettujen nuorten kokemaan hyvinvointiin?
- 2) Miten nuorten hyvinvoinnin kokemus näyttäytyy suhteessa Erik Allardtin näkemykseen hyvinvoinnista?

5.2 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

5.2.1 Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen valikoituminen tutkimusmenetelmäksi

Tutkielmani tarkoituksena on selvittää kuinka sijoitetut nuoret kokevat Suomessa 2000-luvulla tehdyn tutkimuksen valossa oman hyvinvointinsa. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus valikoitui alkuun menetelmäksi, koska tarkoitukseni on saada aikaan kokonaiskuva aihepiiristä aiemman tutkimusten avulla saadusta tiedosta ja tuloksista. Ari Salminen (2011, 9) kuvaa systemaattista kirjallisuuskatsausta tiivistelmäksi tietystä aihepiiristä tehtyjen aiempien tutkimusten keskeisestä sisällöstä ja toteaa sen olevan tehokas menetelmä hypoteesien testaamiseen, tutkimustulosten tiiviissä muodossa esittämiseen sekä tutkimusten johdonmukaisuuden arviointiin. Sys-

temaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla voi myös saada tietoa aiemmassa tutkimuksessa esiintyvistä puutteista ja tuoda näin esiin uusia tutkimustarpeita tulevaisuudessa (Salminen 2011, 9.)

Pro gradu -tutkielman aihetta suunnitellessani ajatukseni oli alun perin toteuttaa systemaattinen kirjallisuuskatsaus valitsemastani aiheesta; sijoitettujen nuorten hyvinvointikokemuksista Suomessa 2000-luvulla tehdyn tutkimuksen perusteella. Teoksessaan Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä (2011, 47) Metsämuuronen muistuttaa systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekemisen vaativan samanlaista tarkkaa tutkijaotetta kuin muunlainenkin tieteellinen tutkimustyö. On tärkeää, että prosessi on mahdollista kuvata ja toistaa myös muiden toimesta. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen päävaiheet ovat ensimmäisenä tutkitun aiheen rajaaminen ja sen jälkeen hyväksymis- ja poissulkukriteerien määrittäminen. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tavoitteina voidaan pitää aineiston valikoitumisesta johtuvan harhan estämistä, jokaisen tutkimuksen ansaitseman arvon tunnustamista sekä jo olemassa olevien tulosten tehokas hyödyntämistä. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen kirjallisuushaussa voidaan käyttää erilaisia tietokantoja, viitehakua, käsin hakua sekä niin sanottua harmaata kirjallisuutta (Metsämuuronen 2011, 47–48.)

Sijoitettujen nuorten hyvinvointikokemuksia koskevassa tutkimuksessani tutustuin ensimmäistä kertaa systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekemisen prosessiin. Aiheeseen tutustuessani ja lähdemateriaalia etsiessäni löysin useita aiheita käsitteleviä tutkimuksia, joiden näkökulma ei kuitenkaan ollut nuorten omassa kokemuksessa, vaan ne olivat joko kyseisten nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten haastatteluja tai valmiista aineistoista koottuja tutkimuksia nuoriin liittyen. Nuorten omista kokemuksista tehtyjä suomalaisia tutkimuksia etsiessäni suoritin erilaisia koehakuja moniin eri tietokantoihin. Koehauissa olen kokeillut lukuisia erilaisia hakusanoja ja niiden erilaisia yhdistelmiä. Käyttämiäni hakusanoja ja niiden erilaisia yhdistelmiä olivat: *nuorten kokemus, hyvinvointi, lastensuojelu, sijoitetut, huostaanotto, kiireellinen sijoitus, hyvinvointikokemukset, sijaishuolto, out of home.*

Tutkimuksia etsiessäni käytin Helsingin yliopiston Helka-tietokantaa sekä Jyväskylän yliopiston tietokantaa, ARTO:a, ja Scopus-tietokantaa. Eri tietokantojen hauissa etsin alkuvaiheessa eri hakusanoilla nimenomaan vertaisarvioituja tutkimuksia. Todettuani tiedonhaun tulosten olevan tällä lähestymistavalla melkein olematon, etsin lopulta myös vertaisarvioimattomia tutkimuksia. Vertaisarvioimattomia tutkimuksia aiheesta oli huomattavasti laajemmin saatavilla. Erilaisten tietokantojen lisäksi löysin Terveystietokeskuksen ja hyvinvoinninlaitoksen internet-sivujen kautta monia lupaavalta vaikuttavia tutkimuksia aiheesta. Todettuani hakujeni perusteella vertaisarvioitua tutkimusta nimenomaan nuorten omia hyvinvointikokemuksia koskien ole-

van valitettavasti saatavilla melko vähän, päädyin valitsemaan tutkimusmenetelmäkseni kuvailevan kirjallisuuskatsauksen, sillä nimenomaan suomalaisten sijoitettujen nuorten oma näkökulma on omassa tutkimuksessani tärkeä.

Omia tutkimuskysymyksiäni ja tutkimusmenetelmän valintaa reflektoidessani pyrin pohtimaan tekemiäni valintoja pohjaten kysymyksiin, jotka Petticrew ja Roberts ovat kirjallisuuskatsauksia koskevassa teoksessaan määritelleet (2006, 127.) Nämä viisi kysymystä, joiden avulla on mahdollista tarkastella, onko tutkimus relevantti kirjallisuuskatsauksen kannalta ovat:

1. Vastaako tutkimus tutkimuskysymykseen?
2. Onko tutkimus sisäisesti validi? Eli tutkii sitä mitä sen pitääkin.
3. Onko tutkimus myös ulkoisesti validi? Eli tutkimuksen tulokset ovat yleistettävissä.
4. Onko tutkimuksen aineisto analysoitu ja analyysin tulokset esitetty johdonmukaisesti?
5. Onko tutkimus eettisesti kestäväällä tavalla toteutettu?

Pro gradu- tutkielmani edetessä olen todennut, että tutkimukseni kykenee vastaamaan tutkimuskysymyksiini ja on sisäisesti validi. Tutkimusta nuorten kokemasta hyvinvoinnista Suomessa on 2000-luvun alun jälkeen tehty jo melko kattavasti, mikä mahdollistaa kirjallisuuskatsaukseni sisäisen validiteetin. Tutkielmani on näkemykseni mukaan myös ulkoisesti riittävän validi, vaikka sijoitettujen nuorten hyvinvointitutkimuksen tekijät nostavatkin kyseisten tutkimusten yleistettävyydessä esiin tiettyjä pulmia, kuten aikuisnäkökulmasta laaditut kysymykset ja joidenkin nuorten vastausten kohdalla havaitun taipumuksen vastata kyselyihin epätotuudenmukaisesti. Pro gradu- tutkielmani aineisto on analysoitu ja tulokset esitetty mahdollisimman johdonmukaisesti ja sen eettisyys on pyritty varmistamaan huolellisella tietopohjalla sijoitetuista nuorista ja hyvinvoinnista tehdystä tutkimuksesta sekä tarkalla tutkimukseen mukaan otettujen tutkimusten kriteereillä ja tarkastelulla. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen kyseessä ollessa on tutkimuksen validiteettia arvioitavissa tarpeen todeta kirjallisuuskatsaukseen valikoituvien tutkimusten tulosten olevan tässä kyseisen analyysin pohjana. Tästä syystä pitää huomioida, että analyysin tulokset saattaisivat olla osittain erilaisia muita aiheesta tehtyjä tutkimuksia tarkasteltaessa.

Petticrew`n ja Robertsin kriteerit ovat sovellettavissa sellaisinaan myös laadukkaan kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tekemiseen. Tutkimuksen laatua arvioidessa tulisi aina kiinnittää tutkimuskysymyksen lisäksi huomiota myös metodiin, otantaan ja tutkimusasetelmaan (Petticrew & Roberts 2006, 128–129.) Tehtyäni päätöksen toteuttaa valitsemastani aiheesta kuvaileva kirjallisuuskatsaus valitsin seuraavanlaiset kriteerit tutkimuksien hyväksymiseen ja hylkäämiseen:

Hyväksymiskriteereiksi kirjallisuuskatsauksen tutkimuksia koskien valitsin lopulta seuraavaa:

- tutkimus on tehty Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitettuja nuoria koskien
- tutkimus käsittelee sijoitettujen nuorten kokemaa hyvinvointia
- tutkimusmenetelmässä on huomioitu nuorten osallisuus
- tutkimus on tehty 2000-luvulla
- tutkimus on todettavissa luotettavaksi

Poissulkukriteereitani olivat:

- tutkimuksen kohderyhmä ei sovellu kirjallisuuskatsaukseni
- tutkimuksessa ei kuvata nuorten omia kokemuksia hyvinvoinnista
- tutkimus koskee Suomen ulkopuolisia maita
- tutkimus on tehty ennen 2000-lukua
- tutkimuksen luotettavuus on kyseenalainen

5.2.2 Kirjallisuuskatsauksen toteutus

Kirjallisuuskatsaukseni toteutuksen pohjana ja tutkimuksen laadun varmistajana olen käyttänyt Finkin (2005, 3–5) systemaattista kirjallisuuskatsausta selventävää ja muisakin kirjallisuuskatsauksissa käytettävissä olevaa mallia, joka koostuu seitsemän vaiheesta jaottelusta katsauksen tekoprosessia koskien:

1. Asetetaan tutkimuskysymys.
2. Valitaan kirjallisuus ja käytetyt tietokannat.
3. Valitaan sellaiset hakutermit, jotka voivat olla sanoja tai fraaseja. Hakutermien huolellinen valinta auttaa rajaamaan hakutuloksia siten, että jäljelle jäävä materiaali vastaisi omaa tutkimuskysymystä.
4. Seulontavaiheessa hakutuloksia karsitaan käytännön seulan kautta. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, mitkä kielet ja vuodet kelpuutetaan rajaaviksi kriteereiksi.
5. Hakutuloksien seulominen metodologisessa mielessä. Tavoitteena on arvioida artikkeleiden ja tutkimusten tieteellistä laatua, eli valikoida katsaukseen laadukkain mahdollinen materiaali.
6. Katsauksen tekeminen. Luotettava ja pätevä katsaus vaatii mahdollisimman standardoidun muodon, jonka mukaan artikkeleista kerätään tietoa.
7. Tulosten syntetisointi. Tässä vaiheessa tehty synteesi tarjoaa useamman vaihtoehdon kuvailevasta katsauksesta aina meta-analyysiin. Tässä vaiheessa on erityinen

mahdollisuus epäonnistua, jos tutkimusten integrointi jää liian pinnalliseksi kuvailuksi.

Finkin (2005, 3–5) mallin pohjalta aloitin pro gradu- tutkielmani prosessin pohjimalla tutkimukseni kannalta relevanttien tutkimuskysymysten löytämistä. Tämä vaihe oli melko helppo toteuttaa, sillä minulla oli selvä näkemys siitä, millaisia asioita haluan tutkia ja millaisiin kysymyksiin tutkimukseni avulla haluan vastauksia. Toisessa ja kolmannessa vaiheessa kirjallisuuden löytäminen oli melko helppoa, mutta tietokantojen läpikäynnin yhteydessä huomasin pian vertaisarvioitujen tutkimusten olevan valitsemani aiheen kannalta haastavaa, vaikka kokeilinkin jo alkuun todella laajasti eri hakusanoja ja niiden yhdistelmiä monissa eri tietokannoissa. Neljännen vaiheen seulonnassa hyväksymis- ja poissulkukriteerien määrittäminen oli melko helppoa, sillä tähän mennessä olin jo todennut, että systemaattisen kirjallisuuskatsauksen sijaan pystyn toteuttamaan tutkimuksen haluamastani aiheesta laadukkaammin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen menetelmän valitsemalla.

Viidennessä hakutulosten seulomisen vaiheessa karsinnan tekeminen oli aiemmin päättämäni kriteerien pohjalta helppoa sikäli, että olin löytänyt aiheesta laadukkaasti toteutettuja tutkimuksia 10 kappaletta, eli kirjallisuuskatsaukseeni riittävän määrän. Rajaukseeni mahtuvaa laadukasta tutkimusta ei juurikaan sen enempää hauissani löytynyt, eli kriteereiden mukaisia tutkimuksia ei tarvinnut erikseen karsia tutkimukseen valikoidusta aineistosta. Kuudennessa vaiheessa toteutettava kirjallisuuskatsaukseni käytännön tutkimusvaiheen toteutus sujui melko helposti, sillä tutkimukseeni valikoituneet tutkimukset vastasivat pääosin hyvin asettamiini tutkimuskysymyksiin. Viimeisessä vaiheessa, eli tulosten syntetisoinnissa koin pro gradu- tutkimukseni prosessin aikana ehkä suurimpia haasteita pyrkiessäni integroimaan tutkimuksista saatua tietoa toisiinsa ja tämän lisäksi myös valitsemani Allardtin hyvinvoinnin teoriaan. Kokemattomuuteni tutkimusten tekijänä vaikuttaa siihen, että analyysin pinnallisuuden mahdollisuus on olemassa, vaikka olenkin pyrkinyt syntetisoidaan saamiani tuloksia parhaan kykyni mukaan (Fink 2005, 3–5.)

6 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa vastaan pro gradu -tutkielmassani asettamiini tutkimuskysymyksiin ja selvitän millaisia vaikutuksia kodin ulkopuolelle sijoittamisella on tutkimusten valossa sijoitettujen nuorten kokemaan hyvinvointiin ja miten nuorten hyvinvoinnin kokemus näyttäytyy suhteessa Erik Allardtin näkemykseen hyvinvoinnista.

Sijoitettujen nuorten hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden lisäksi tutkimuskysymyksenäni oli tutkimuksissa esille tulevien hyvinvointitekijöiden suhde Erik Allardtin hyvinvointiteoriaan. Kirjallisuuskatsauksen tutkimusten vastauksissa korostuivat pääosin elintaso eli having- ulottuvuutta enemmän elämänlaatua koskevat being- ja loving- ulottuvuudet. Vaikka toimeentuloon, koulutukseen ja terveyteen kuuluvat teemat olivatkin vastauksissa läsnä, olivat sosiaaliset suhteet ja mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin vastaajien mukaan yleisimpiä positiiviseen hyvinvointiin liitettyjä tekijöitä. Erik Allardtin myöhemmässä vaiheessa neljänneksi hyvinvoinnin osatekijäksi nostamaan doing- ulottuvuutta en tutkielmassani erikseen jaottele.

6.1 Kodin ulkopuolelle sijoittamisen vaikutus nuorten hyvinvointiin

Kirjallisuuskatsaukseni aineistona olleiden tutkimusten vastausten perusteella hyvinvointiin vaikuttavat tekijät on jaettu neljään kategoriaan, jotka ovat: turvallisuus, suhteet, osallisuus ja vahvistuminen. Nämä kategoriat ovat osittain vastaavia, mutta toisaalta ne menevät osin myös lomittain Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksien kanssa.

6.1.1 Turvallisuus

Lastensuojelun piirissä olevia lapsia tutkivien laitostutkijoiden mukaan tärkein yksittäinen tekijä lasten hyvinvoinnin toteutumisen kannalta on tutkimuksissa havaittu

olevan turvallisuus. Sijaishuollon parissa olevan lapsen näkökulmasta tämä tarkoittaa mahdollisuutta kokea olonsa turvalliseksi sijaishuollon aikana. Lapsen kuntouttamisen ja hoitavan toiminnan peruskivenä on aina oltava lapsen turvallisuuden tunteen varmistaminen ja vahvistaminen kaikissa lapsen elämään liittyvissä ihmissuhteissa ja toimintaympäristöissä. Laakson tutkimuksen vastauksissa merkityksellisenä korostui myös lasten kokemus siitä, kuinka heihin sijaishuollossa suhtaudutaan (Laakso 2019, 34–35.)

Ikosen ym. (2020) vuonna 2019 toteutetun Kouluterveyskyselyn pohjalta tehdyn tutkimuksen mukaan turvallisuuden tärkeys nousee sijoitettujen lasten vastauksissa vahvasti esiin. Suurin osa kyselyyn vastanneista (70–85 %) koki sijaishuoltoapaikansa turvalliseksi, mutta valitettavan moni vastannut koki toisaalta myös turvattomuutta. Turvattomuutta kokevien vastauksissa korostuivat usein haasteet muiden samassa paikassa sijoitettuna olevien lasten ja nuorten kanssa. Myös epäasialliseksi koettua käytöstä sijaisperheen vanhempien tai lastensuojelulaitoksen henkilökunnan taholta mainittiin joissain annetuissa vastauksissa. Turvallisuutta rikkovina tekijöinä sijoitettujen lasten ja nuorten vastauksissa korostui omaan ikäryhmään nähden myös muita yleisempi riski tulla koulukiusatuksi, muita suurempi määrä fyysisen uhan ja väkivallan kokemuksia sekä raskaan päihteidenkäytön yleisyys. Eräänä riskikäyttäytymisen muotona vastauksissa nousi esiin myös muihin samanikäisiin verrattuna huomattavan yleinen ehkäisykäytön laiminlyönti (Ikonen ym. 2020, 36.)

Erikssonin ja Korhosen (2022) Kysy ja kuuntele-hankkeen loppuraportissa todetaan, että heidän kyselynsä vastanneista 10–17-vuotiaista lapsista ja nuorista suurin osa kokee olonsa turvalliseksi ja hyväksi omassa sijaishuoltoapaikassaan. Tutkijat kuitenkin huomauttavat, ettei ole mahdollista sivuuttaa sitä tosiasiaa, että jopa yli viidenosa (21,5 %) teini-ikäisistä vastaajista kokee olonsa turvalliseksi vain toisinaan. Sijaishuoltoapaikan turvallisuuteen nuorten kokemuksissa on vahvasti yhteydessä psyykinen turvallisuus, fyysinen turvallisuus, materiaallinen hyvinvointi sekä sijaishuoltoapaikassa käytössä olevat säännöt. Myös aikuisten pysyvyys nousi vastauksissa esiin tärkeänä turvallisuutta lisäävänä asiana. Toisaalta myös muiden sijaishuoltoyksikössä asuvien nuorten vaihtumisen koettiin vaikuttavan turvallisuudentunteeseen negatiivisesti (Eriksson & Korhonen 2022, 82–83.)

Turvallisuuden kokemukseen vaikuttaa tutkimusten valossa hyvin laaja kirjo asioita liittyen sekä sijoitettujen nuorten elinympäristöön, että muihin ihmisiin. Turvallisuudentunnetta lisäävänä tekijänä ensisijainen on usein kokemus itselle luotettavien aikuisten läsnäolosta ja mahdollisuudesta tulla kuulluksi.

6.1.2 Suhteet

Ikonen ym. (2020) toteaa tutkimuksessaan ihmissuhteiden merkityksen korostuvan sijaishuollon piirissä olevilla lapsilla suhteiden kokiessa lähes täydellisen muutoksen, jossa lapsen asuin- ja lähiympäristö vaihtuu ja heidän tulisi lyhyessä ajassa kyetä kiinnittymään moniin uusiin yhteisöihin. Näiden uusien suhteiden rinnalla olisi toisaalta myös tärkeä pitää yllä ja vahvistaa jo olemassa olevia suhteita. Yksinäisyyden tunteiden ja kiusaamiskokemusten yleisyyden vuoksi kaverisuhteiden tukemisen ja ylläpitämisen tärkeys nostetaan tutkimuksen tuloksissa myös vahvasti esiin (Ikonen ym. 2020, 37; Tahkola, Metsäpelto, Ruohotie-Lyhty & Poikkeus 2021, 918.)

Yksi tärkeä kriteeri sijaishuollon laadun määrittämisessä lasten hyvinvoinnin kannalta on lapsen läheissuhteiden ylläpitämisen mahdollistuminen sijoituksen aikana. Lasten läheissuhteet voivat koskea biologisten vanhempien lisäksi myös muita perheeseen tai muutoin lapsen näkökulmasta läheisiin ihmisiin kuuluvia. Sijaishuollossa olevien lasten määriteltäessä itselleen tärkeitä aikuisia henkilöitä korostuvat vanhemmuussuhteen rinnalla suhteet sijaisvanhempiin tai oman laitoksen työntekijöihin sekä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään. Tutkimukseen osallistuneiden lasten vastauksissa korostui läheissuhteiden moninaisuus ja myös monet erilaiset perherakenteet. Kuormitustekijänä omien sukulaisten ulkopuolisille läheisille ihmissuhteille vastaajat mainitsivat erityisesti asumispaikan sekä työntekijöiden vaihtumisen (Laakso 2019, 44.)

Eriksson ja Korhonen (2022) toteavat Kyse ja kuuntele- hankkeen loppuraportissa, että myös sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan lasten hyvinvointia, kasvua ja kehitystä tukee erityisen paljon läheisten ja välittävien ihmissuhteiden olemassaolo koskien sekä omia sukulaisia, että toisaalta myös perhehoitopaikan tai asumisyksikön henkilökuntaa (Eriksson & Korhonen 2022, 79.) Onnistuneiksi koettujen suhteiden vaikutus sijoitettujen nuorten hyvinvointiin on vahva. Tämän vuoksi tutkijat toteavat ensisijaisen tärkeäksi sekä biologisten suhteiden mahdollisimman laajan ylläpitämisen, että toisaalta myös sijaishuoltopaikan aikuisten ja sosiaalityöntekijän merkityksen nuoren hyvinvointikokemukselle (Tahkola, Metsäpelto, Ruohotie-Lyhty & Poikkeus 2021, 918.)

6.1.3 Osallisuus

Lapsen osallisuus ja lasten oikeuksien merkitys ovat usein lastensuojeluun liittyvissä keskusteluissa, tutkimuksessa ja kehittämishankkeissa korostuva asia. Lapsen osallisuutta ja lapsen oikeuksien merkitystä korostavat muun muassa YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja lastensuojelulaki (2007/413). Lastensuojelussa on melko tavanomaista

tasapainottelu lapsen osallisuuden ja suojelun välillä sekä toisaalta lapsen osallisuuden ja haavoittuvuuden välillä. Osallisuuden kokemuksen on tutkimuksissa todettu olevan yksi keskeisin tekijä sijaishuollon tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Lasten todettu sitoutuvan paremmin päätöksiin, joita tehtäessä hän kokee tullessa aidosti kuulluksi, vaikka päätös ei aina lapsen oman toiveen mukainen olisikaan (Laakso 2019, 64.)

Ikonen ym. (2020) toteaa tutkimuksessaan sijoitettujen lasten ja nuorten melko yleisesti kokevan, että sijaishuoltopaikassa on mahdollista noudattaa itselleen tärkeitä arvoja (69–80 %) ja kohtelu sijaishuoltoyksikössä asuvia kohtaan on vastausten mukaan pääosin reilua (59–72 %). Sijaisperheissä asuvilla omien vaikutusmahdollisuuksien kokemus oli tutkimuksessa muulla tavoin asuvia sijoitettuja nuoria suurempi. Tutkimuksen tulosten mukaan sijoitettujen lasten osallisuus toteutuu tällä hetkellä maassamme pääosin hyvin, mutta osallisuutta sosiaalityöntekijän kanssa käytävissä asiakassuunnitelmapalaverissa pitäisi vielä edelleen pystyä kehittämään, sillä vain vähän yli puolet vastanneista oli tyytyväisiä osallisuutensa huomioimiseen palaverien toteutuksessa (Ikonen 2020, 36.)

Eriksson ja Korhonen (2022) toteavat myös tutkimuksensa pohjalta lapsen ja sosiaalityöntekijän suhteen olevan erittäin merkittävä tekijä lapsen osallisuuden vahvistamisen kannalta, mutta myös valvonnan menestyksellisen toteutumisen kannalta. Jo aiemmissa tutkimuksissa on todettu lapsen ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen merkityksen olevan erityisen suuri silloin, jos sosiaalityöntekijä on pitkäaikainen ja hän on muodostunut lapselle jo tutuksi. Tutkimuksessa todettiin kuitenkin sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden olevan valitettavan suurta pysyvyyden ja sitä kautta myös lasten osallisuuden ja hyvinvoinnin kannalta (Eriksson & Korhonen 2022, 79.)

6.1.4 Vahvistuminen

Lapsen sijoituksen ja huostaanoton taustalta löytyy poikkeuksetta lapsen kehityksen ja kasvun jonkinasteinen, toisinaan vakavakin, vaarantuminen ja tämän takia pyrkimys varmistaa lapsen hyvinvointi jatkossa. Sijoituksen tavoitteena on lapsen suojelun lisäksi aina myös lapsen kokemien asioiden ja tapahtumien sekä niistä aiheutuneiden tunteiden ymmärtäminen, eli sijaishuollolla on aina myös terapeutin orientaatio. Tutkimuksen vastauksissa tulivat säännöllisesti ilmi lasten kokemukset omassa elämässä tapahtuneista positiivisista muutoksista. Nämä näkyivät tuloksissa esimerkiksi mainintoina masennuksen ja ahdistuksen tunteiden vähenemisenä ja sosiaalisten tilanteiden pelkojen helpottamisena sekä jopa elämänhalun tunteen palautumisena. Lasten kokemukset, jotka voidaan käsittää vahvistumiseksi, voidaan jäsentää seura-

vien pääteemojen alle: ymmärretyksi tulemisen kokemus, sosiaalisuuden lisääntyminen, materiaallinen hyvinvointi sekä elämässä kiinni oleminen. Nämä vahvistumisen kokemukset ovat erittäin tärkeitä hyvinvoinnin osatekijöitä (Laakso 2019, 54–55.)

Erikssonin ja Korhosen (2022) havaintojen mukaan osa tutkimukseen vastanneista lapsista vertasi nykyistä tilannettaan sijaishuollossa aiempaan tilanteeseensa ja he totesivat aiemmin omassa kodissa huonosti olleiden asioiden olevan nyt hyvin. Moni tutkimukseen vastannut koki myös saaneensa apua moniin ongelmiinsa päästyään sijaishuollossa oikeanlaisen tuen piiriin (Eriksson & Pihlaja 2022, 79.) Saariluoman ym. tutkimuksen tuloksissa todettiin yleisen keskustelun valossa jopa melko yllättävästi, että useat sijoitetuista lapsista ja teini-ikäisistä kokevat saavansa tarvitsemaansa tukea elämässään ajankohtaisiin haasteisiin, ja sijoitetut teini-ikäiset hakivat usein aktiivisesti apua sitä tarvitessaan, ja myös tosiasiaa saivat vanhempansa kanssa asuvia teini-ikäisiä enemmän apua ongelmiinsa (Saariluoma, Heino, Eriksson & Utriainen 2021, 9).

6.2 Nuorten hyvinvoinnin kokemus suhteessa Erik Allardtin teoriaan

Allardtin mukaan (1976, 32) Pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen käsitejärjestelmässä tehdään kaksi perustavaa erottelua, hyvinvointi ja onnellisuus sekä elintaso ja elämänlaatu. Kirjallisuuskatsaukseni tuloksissa korostuivat elintaso eli having- ulottuvuutta laajemmin elämänlaatua koskevat being- ja loving- ulottuvuudet.

Having- ulottuvuuden elintasoon liittyvän sisällön vähäiseen korostumiseen voi osaltaan todeta todennäköisesti vaikuttavan nimenomaan nuorten kuuluminen tutkimusten kohderyhmään. Tämä vaikuttaa todennäköisesti tutkimusten kysymysten aseteluun ja ohjaa niitä mahdollisesti enemmän ihmissuhteita ja koettua tarpeentyydytystä tarkastelemaan suuntaan, kun taas aikuisia tutkittaessa korostetaan usein enemmän esimerkiksi työn ja toimeentulon vaikutusta yksilön hyvinvoinnin kokemuksessa. Koulutukseen ja terveyteen liittyviä having- ulottuvuuteen kuuluvia aiheista löydettävissä olevia sisältöjä olivat terveyden suhteen nuorten oma kokemus terveyden kohentumisesta oikeanlaisen avun ja hoidon myötä sekä kouluyhteisöön liittymisen tärkeys sosiaalisten suhteiden kehityksen ja hyvän itsetunnon saavuttamisen kannalta. Näitä hyvinvoinnin ulottuvuuksia koskevia heikentäviä tekijöitä olivat erityisesti eriarvoisen kohtelun kokemukset ja epäoikeudenmukaisuuden kokemukset.

Vahvistumisen kokemuksen yhteydessä osa nuorista mainitsi materiaallisen hyvinvoinnin lisääntymisen omaa hyvinvointiaan parantaneena tekijänä, mutta erityi-

sen vahvasti tämä having- ulottuvuuden elintaso- ulottuvuus ei tutkimukseni aineistosta esille noussut. Tämä tulos oli ehkä osittain yllättäväkin sen tiedon valossa, että sijoitettuna olevien nuorten perheissä on usein toimeentulon pulmia ja esimerkiksi harrastusten pariin pääseminen saattaa olla mahdollista vasta sijaishuoltoon siirtymisen myötä nuoren saadessa käyttöönsä rahaa tarpeellisia menoja varten. Toimeentulon merkityksen vähäistä esille nousua voi pitää usein itsenäistymisen kynnyksellä olevan ikäryhmän kohdalla huomionarvoisena asiana. Voi olla niin, ettei kyseinen aihe ole ollut tutkijoiden näkökulmasta tässä aineistossa tarpeellinen tai toisaalta kyseessä voi myös laiminlyöty tutkimisen kohde, joka vaatisi tulevaisuudessa enemmän huomiota osakseen.

Koettuun elämänlaatuun liittyvät being- ja loving- ulottuvuuden aineistossa korostuneet tekijät olivat erityisesti tyydyttävien yhteyssuhteiden kerrottu merkitys hyvinvoinnille sekä arvostetuksi tulemisen kokemus. Positiiviset suhteet omaan biologiseen perheeseen, ystäviin ja sijoituspaikan aikuisiin vahvistivat hyvinvoinnin kokemusta vahvasti. Myös nuoren suhde heidän asioistaan vastaavaan sosiaalitekijään oli tärkeä, sillä se lisäsi nuoren positiivista kokemusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Kuulluksi ja huomioituksi tulemisen kokemus esti vahvasti eriarvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden tunteiden vahvistumista, mikä taas puolestaan vaikutti nuorten hyvinvoinnin kokemusta vahvistavasti. Myös viihtyvyysuhteiden eli onnen, tyytyväisyyden kokemuksen ja omien tarpeiden tyydyttymisen kokemuksen merkitys oli aineiston perusteella nuorten hyvinvointia parantava. Allardtin myöhemmin kirjallisuudessaan mainitseman doing- ulottuvuuden jätin analyysini ulkopuolelle, koska se ei noussut tutkimukseni aineistossa erityisen vahvasti esille.

Pro gradu- tutkielmaani valikoituneissa tutkimuksissa nuorten hyvinvoinnin kokemukset jaoteltiin pääosin neljään kategoriaan: turvallisuus, suhteet, osallisuus ja vahvistuminen. Näistä kategorioista osallisuus vastaa melko suoraan Allardtin being- ulottuvuuden itsensä toteuttamisen muotoja. Suhteet-kategoria puolestaan vastaa pitkälti loving- ulottuvuuden yhteisyyssuhteiden osa-alueetta. Turvallisuus ja vahvistuminen kategoriat taas eivät olleet suoranaisesti yhdistettävissä sellaisenaan mihinkään yhteen Allardtin hyvinvoinnin osa-alueeseen, vaan ne pitävät sisällään elementtejä useammasta ulottuvuudesta. Aineistossani hyvinvoinnin kokemusta vahvasti nuorilla kohentanut turvallisuus- kategoria sisälsi mainintoja vastaajan suhteesta muihin sijaishuoltoyksikön lapsiin ja henkilökuntaan, kuulluksi tulemisen mahdollisuuksista sekä mahdollisista kiusaamiskokemuksista. Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksista nämä tekijät jakautuvat loving- ja having- ulottuvuuksiin. Vahvistuminen-kategoriaan kuuluvista vastauksista taas nousevat esiin henkisen hyvinvoinnin paraneminen, materiaaliset tekijät sekä ymmärretyksi tulemisen kokemukset. Allardtin teoriassa vastaukset jakautuvat tässä sekä having- että being- ulottuvuuksiin. Näin ollen kaikkia aineistona olleiden tutkimusten käyttämistä kategorioista ei voi suoraan

asettaa Allardtin hyvinvointinäkemys viitekehukseen, vaikkakin hyvinvointikokemukseen vaikuttavat tekijät vastaavatkin hyvin toisiaan.

Vaikka aineistoni tutkimusten ja Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksien teorian jaottelu erosikin osittain toisistaan, olivat niiden sisältämät termit ja sisällöt kokonaisuudessaan kuitenkin hyvin yhteneväisiä keskenään. Kummankin jaottelun kohdalla oli aineiston pohjalta myös huomattavissa, että puutteet hyvinvoinnin kategorioiden sisältöjen tai Allardtin teoriassa hyvinvoinnin ulottuvuuksien toteutumisessa aiheuttivat nuorten hyvinvoinnin kokemuksen heikkenemistä. Parhaiten hyvinvoinnin kokemus vahvistui aineiston mukaan sellaisissa olosuhteissa, joissa nuorella ei ollut vastushetkellä elämässään kokemusta suurista puutteista hyvinvointitekijöiden suhteen.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Aiheenani pro gradu- tutkielmassa oli kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten kokema hyvinvointi ja erilaiset hyvinvoinnin kokemukseen vaikuttavat tekijät.

Maisteritutkielmani tutkimuskysymykset olivat:

1) Millaisia vaikutuksia kodin ulkopuolelle sijoittamisella on tutkimusten valossa sijoitettujen nuorten kokemaan hyvinvointiin?

2) Miten nuorten hyvinvoinnin kokemus näyttäytyy suhteessa Erik Allardtin näkemykseen hyvinvoinnista?

Tutkielman tulokset vastasivat pääosin hyvin asettamiini tutkimuskysymyksiin sijoitettujen nuorten hyvinvointia koskien. Kodin ulkopuolelle sijoittamisella on tutkimusten valossa monia positiivisia ja toisaalta myös negatiivisia vaikutuksia nuorten hyvinvointiin. Nuoret kokivat tutkimusten mukaan hyvinvointiaan vahvistavina tekijöinä riittävän turvallisuuden kokemuksen, toimivat suhteet ympärillä oleviin ihmisiin, riittävät mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä sijoituksen seurauksena itselleen saamansa tuen ja avun. Toisaalta näihin samoihin tekijöihin liittyvät puutteet olivat yleensä vahvasti nuorten kokeman hyvinvoinnin heikkenemisen taustalla. Erilaiset lähtökohdat eivät kuitenkaan välttämättä ole suorassa yhteydessä kokemukseen omasta hyvinvoinnista tai tyytyväisyydestä omaan elämään (Ikonen ym. 2017, 1-2.) Tämän vuoksi on toisaalta tärkeää olla tietoinen nuoren taustaan liittyvistä riskeistä, mutta samalla huomata nuoren itsensä pystyvän kertomaan parhaiten omasta hyvinvoinnin kokemuksestaan.

Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi eroaa tutkimuksien mukaan monella tavalla vanhempiensa luona asuviin ikätovereihin verrattaessa. Eroja on todettu ole-

van sekä yksilöllisissä tekijöissä että perhesuhteissa ja perheen sosioekonomisessa tilanteessa. Huomattavasti eroja on todettu vanhempien työttömyydessä, äidin koulutustaustassa sekä perheitä koskevassa haasteellisessa tilanteessa perheen talouden suhteen. Sijoitettujen alle 18-vuotiaiden ryhmissä huomattiin olevan myös vähemmän suomalaisen syntyperän omaavia henkilöitä. Kodin ulkopuolelle sijoitetut kokivat muita ikäisiään useammin koulun vaihtumisen, joka johti usein myös kaveripiirin vaihtumiseen. Suuret elämänmuutokset, kuten vanhempien eroaminen, uusperheeseen kuulumiseen liittyvät muutokset, sairastuminen omalla tai läheisen kohdalla tai jopa läheisen kuolema olivat tutkimusten tuloksissa myös muuta ikäryhmää yleisempiä. Sijoitettujen nuorten osalta vuonna 2017 toteutetun kouluterveyskyselyn analyysissä huomattiin myös korostetusti lääkärin diagnosoimia pitkäaikaissairauksia tai muita terveysongelmia (Ikonen ym. 2017, 2.)

Kirjallisuuskatsaukseeni valikoituneissa tutkimuksissa nuorten vastauksissa korostuivat monessa kohtaa kodin ulkopuolelle sijoittamisen taustalla vaikuttavat tekijät. Haastavista oloista tulevia nuoria tutkittaessa on tärkeä huomioida, että heidän elämässään on jo ennen sijoitusta ollut todennäköisesti läsnä hyvinvointia heikentäviä tekijöitä. Toisaalta jopa hieman yllättäen vastauksissa todettiin usein myös sijoituksen myönteisistä vaikutuksista nuorten hyvinvoinnin kokemukseen. Useissa tutkimuksissa esiin nousi nuoren kokemus, että sijaishuoltopaikassa ymmärretään ja osataan käsitellä asioita yhdessä nuoren kanssa. Osa nuorista sanallisti myös itsessään tapahtunutta muutosta turvallisuuden ja psyykkisen hyvinvoinnin lisääntymisenä. Psyykkisen hyvinvoinnin lisääntymisen ohella monet nuoret kertoivat päihteidenkäytön vähentymisestä ja omasta kasvustaan ihmisenä. Kokemukset siitä, että vastaajat tunsivat tulevaisuutta ymmärretyksi, konkretisoituivat myös siten, että huostassa olon aikana oli ollut mahdollista päästä tarvittaessa terveydenhuollon tutkimuksiin, sekä saada tarvittaessa diagnoosi ja esimerkiksi oikea lääkitys.

Hyvinvointikokemusta selkeästi heikentävinä tekijöinä tutkimuksissa ilmeni muuta ikäryhmää suurempi todennäköisyys joutua kokemaan väkivaltaa tai kiusaamista erityisesti oman ikäryhmän taholta. Osittain yleisesti koettujen kiusaamiskokemusten taustalla todettiin osaltaan olevan juuri sijoitettuna olevien poikkeuksellinen elämäntilanne. Myös terveydellisiä haasteita ja riskikäyttäytymistä muun muassa päihteiden kanssa oli nuorten vastauksissa hyvinvointia heikentävästi todettavissa. Haasteet tai puutteet sijoitettujen nuorten hyvinvointia vahvistavissa tekijöissä eli turvallisuudessa, suhteissa, osallisuudessa ja vahvistumisessa vaikuttivat voimakkaasti hyvinvointia heikentävästi. Tutkimuksissa, jotka ovat käsitelleet nuorten hyvinvointia ja kiusaamiskokemuksia on todettu, että yksi yleinen toistuva teema on nuorten sosiaalisessa maailmassa vallitseva tavallisuuden ja samanlaisuuden normi. Vastauksen perusteella on huomattu, että erilaiseksi jollain tavalla määritellyt nuoret, joihin sijoitetut nuoretkin kuuluvat, ovat vaarassa joutua ikätovereiden syrjimiksi. Näin on

valitettavan usein voitu todeta käyvän erilaisissa ympäristöissä, kuten koulussa, harrastuksien parissa ja vapaa-ajan ympäristöissä, kuten esimerkiksi nuorisotaloilla (Kankkunen, Harinen, Nivala & Tapio 2010, 13.)

Sijoitettuina olevien lasten kokemusten tutkimus on viime vuosina maassamme yleistynyt, mutta tutkijat toteavat kuvan heidän hyvinvoinnistaan olevan edelleen kovin pirstaleista. Aiempina vuosikymmeninä maassamme tehdyt tutkimukset on usein rajattu aineistoltaan yhteen tai kahteen laitokseen, johonkin erityiseen laitostekstiin ja kokemuksiin on tarkasteltu usein ajallisen etäisyyden päästä. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista Suomessa viime vuosina tehtyjen tutkimusten tekijät kertovat usein tutkimuksensa alkusysäyksestä, taustasta ja tarpeellisuudesta pohtien pitkälti samoja syitä. Yleisimpänä syynä tutkimuksen tarpeellisuudelle mainittiin kollektiivinen yhteiskunnallinen vastuu olla tietoinen siitä, mitä sijoitettuina tai huostassa oleville lapsille maassamme kuuluu. Lastensuojelun oikeutus Suomessa perustuu pohjimmiltaan lasten hyvinvoinnin toteutumiseen, joten sijaishuollon vaikutuksen tutkiminen sijoitettuna olevien alle 18-vuotiaiden hyvinvoinnin kehittymiseen on tärkeää. Hyvinvoinnin kehittymistä seuraamalla saadaan selville sekä järjestelmässämme kehittämistä vaativia tekijöitä sekä vastauksia siihen, mikä järjestelmässämme on jo laadukasta ja hyvin toimivaa.

Selwynin vuonna 2015 tekemä kansainvälinen kirjallisuuskatsaus totesi sijoitettujen lasten sanoittamissa hyvinvointikokemuksissa esiin nousevan erityisesti perhe-suhteet, sisarusuhteet, sosiaalityöntekijän merkitys sekä koettu luottamus hoidosta ja huolenpidosta vastuussa oleviin aikuisiin. Sijoitettujen nuorten näkemyksen mukaan negatiivisesti hyvinvointiin vaikutti se, kuinka huonosti he kokivat itsellään olevan vaikutusmahdollisuuksia omiin asioihinsa koskeviin päätöksiin. Nämä kansainväliset tulokset antavat hyvin samanlaisen kuvan sijoitettujen nuorten hyvinvointitekijöistä kuin kirjallisuuskatsauksessa käyttämäni suomalaiset tutkimuksetkin. Aineistoa etsiessäni löysin jonkin verran tutkimuksia, joissa vertailtiin sijoitettuna olevien nuorten hyvinvointia eri maissa. Tällaista tutkimusta voisi olla tärkeää tehdä enemmänkin, jotta eri maiden hyvät käytännöt saataisiin muidenkin tietoon. Toisena mielenkiintoisena jatkotutkimuskohteena pitäisin pitkäaikaistutkimusta hyvinvointikokemuksen vaikutuksesta sijoitettuna olleiden lasten ja nuorten elämänsä kannalta aikuistumisen myötä. Pitkäaikaistutkimuksen avulla olisi mahdollista löytää vielä yksityiskohtaisemmin hyvinvoinnin kokemuksen vaikutuksia myöhempään elämään erityisesti haavoittuvassa asemassa kasvaneiden henkilöiden kohdalla. Kirjallisuuskatsaukseni valikoitujen tutkimusten tuloksista ei ole mielestäni vielä mahdollista saada yksiteltäistä tulosta niistä tekijöistä, jotka vahvistavat tai heikentävät hyvinvoinnin kokemusta yksittäisen nuoren kohdalla pitkällä aikavälillä. Erityisesti koulu-terveyskyselyn lomakevastausten avulla saadaan monipuolisesti vastauksia erilaisia

ilmiöitä ja niiden yleisyyttä koskien, mutta niiden tarkempia syitä ja seurauksia on haasteellista ainoastaan tällaisen aineiston pohjalta tulkita.

Erik Allardtin näkemys hyvinvoinnista on viime vuosina noussut jälleen vahvemmin hyvinvointitutkimuksen ajankohtaiseksi teoriapohjaksi maassamme, koska sen määritelmien on havaittu hyvinvoinnin tutkijoiden toimesta olevan edelleen ajankohtaisia. Allardtin mukaan (1976, 32) Pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen käsittejärjestelmässä tehdään kaksi perustavaa erottelua, hyvinvointi ja onnellisuus sekä elintaso ja elämänlaatu. Kirjallisuuskatsaukseni tuloksissa korostuivat elintaso eli having- ulottuvuutta laajemmin elämänlaatua koskevat being- ja loving-ulottuvuudet.

Having-ulottuvuuden elintasaan liittyvän sisällön vähäiseen korostumiseen voi osaltaan todeta todennäköisesti vaikuttavan nimenomaan nuorten kuuluminen tutkimusten kohderyhmään. Tämä vaikuttaa todennäköisesti tutkimusten kysymysten asetteluun ja ohjaa niitä mahdollisesti enemmän ihmissuhteita ja koettua tarpeentyydytystä tarkastelemaan suuntaan, kun taas aikuisia tutkittaessa korostetaan usein enemmän esimerkiksi työn ja toimeentulon vaikutusta yksilön hyvinvoinnin kokemuksessa. Koulutukseen ja terveyteen liittyviä having- ulottuvuuteen kuuluvia aineistosta löydettävissä olevia sisältöjä olivat terveyden suhteen nuorten oma kokemus terveyden kohentumisesta oikeanlaisen avun ja hoidon myötä sekä kouluyhteisöön liittymisen tärkeys sosiaalisten suhteiden kehityksen ja hyvän itsetunnon saavuttamisen kannalta. Näitä hyvinvoinnin ulottuvuuksia koskevia heikentäviä tekijöitä olivat erityisesti eriarvoisen kohtelun kokemukset ja epäoikeudenmukaisuuden kokemus.

Vahvistumisen kokemuksen yhteydessä osa nuorista mainitsi materiaalsen hyvinvoinnin lisääntymisen omaa hyvinvointiaan parantaneena tekijänä, mutta erityisen vahvasti tämä elintason ulottuvuus ei tutkimukseni aineistosta esille noussut. Tämä tulos oli ehkä osittain yllättäväkin sen tiedon valossa, että sijoitettuna olevien nuorten perheissä on usein toimeentulon pulmia ja esimerkiksi harrastusten pariin pääseminen saattaa olla mahdollista vasta sijaishuoltoon siirtymisen myötä nuoren saadessa käyttöönsä rahaa omia tarpeellisia menoja varten. Toimeentulon merkityksen vähäistä esille nousua voi pitää itsenäistymisen kynnyksellä olevan ikäryhmän kohdalla huomionarvoisena asiana. Voi olla myös niin, että kyseinen aihe ole ollut näiden tutkijoiden näkökulmasta tarpeeton tai toisaalta kyseessä voi myös laiminlyöty tutkimisen kohde, joka vaatisi tulevaisuudessa enemmän huomiota osakseen. Osaltaan pohdin myös, vaikuttaako materiaalsien tekijöiden vähyyteen aineistossa se, että moni aineistoon valikoitunut tutkimus mainitsi haluavansa välttää aiemmin vallalla ollutta leimaavaa työ- ja talouskeskeistä nuorisodiskurssia, jossa nuorisoa pyritään määrittelemään sellaisten tekijöiden perusteella mitä he eivät ole, kuten työkykyisiä, tuottavia tai koulukuntoisia (Helne & Hirvilammi 2021, 14.)

Being- ja loving- ulottuvuuksista aineistossa korostuivat erityisesti tyydyttävien yhteys-suhteiden merkitys hyvinvoinnille. Positiiviset suhteet omaan biologiseen perheeseen, ystäviin ja sijoituspaikan aikuisiin vahvistivat hyvinvoinnin kokemusta vahvasti. Toisaalta myös viihtyvyyssuhteiden eli onnen ja tyytyväisyyden kokemuksen merkitys oli hyvinvointia parantava. Allardtin myöhemmin kirjallisuudessaan mainitseman doing- ulottuvuuden jätin analyysini ulkopuolelle, koska se ei noussut tutkimukseni aineistossa erityisesti esille. Erik Allardtin hyvinvointinäkömyksen käyttäminen pro gradu- tutkielmani teoriapohjana oli mielestäni onnistunut valinta, vaikka joissakin kohtaa analyysin kokoamista vaikeuttikin se tosiasia, että kirjallisuuskatsauksessani mukana olleet tutkimukset käyttivät pääosin erilaisia ja osittain päällekkäisiä kategorioita Allardtin teoriaan verrattuna.

Kirjallisuuskatsaukseeni valikoituneiden tutkimusten pohjalta voidaan päätellä, että nuorten hyvinvoinnin vahvistaminen ja tätä kautta myös yhteiskunnasta syrjäytymisen ehkäiseminen on todella tärkeää sekä yksilön itsensä että koko ympäröivän yhteiskunnan kannalta. Varhaisessa vaiheessa saatu tuki on aivan erityisesti avainasemassa niissä tapauksissa, joissa lapsi tai nuori on lähtöisin vaativista oloista. Tutkimusten tulosten ja ammattilaisten havaintojen mukaan parhaaseen lopputulokseen pääsemiseksi on tärkeää, että eri tahot tekevät oikea-aikaisesti mahdollisimman laajaa yhteistyötä lasten ja nuorten hyvinvoinnin takaamiseksi. Sijoitetulla lapsella tulee aina olla esimerkiksi koulunkäynnissä oikeus itsellensä sopivaan opetukseen ja tarvitsemaansa tukeen. Tämän lisäksi sijaishuoltopaikan tulisi olla nuoren tarpeita vastaava. Erityisesti luottamuksellinen ja arvostava suhtautuminen nuoreen sekä turvallisuuden tunteen säilyminen ovat hyvinvoinnille tärkeitä asioita. Vastuusosiaalityöntekijän tehtävä on kaikissa tilanteissa huolehtia, että nämä oikeudet toteutuvat. Yhteistyön merkitys nuorten hyvinvoinnin kannalta ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi korostuu esimerkiksi asumispaikan ja koulun välillä. Lisäksi sekä vähävaraisten että kasvatus-tehtävään apua tarvitsevien perheiden tulisi syrjäytymiskehityksen ehkäisemiseksi saada sekä taloudellista tukea että tarvittavaa sosiaalitoimen ohjausta (Pitkänen, Remes, Moustgaard & Martikainen 2021, 20–21; Pesäpuu ry, 2023.)

Poliittisilla päätöksillä on erityistä suojelua tarvitsevien nuorten hyvinvoinnin vahvistamisessa ensiarvoisen tärkeä rooli riittävien resurssien turvaajina. Poliittisilla päättäjillä sekä valtion, kuntien että hyvinvointialueiden tasolla on suuri valta vaikuttaa perheiden ja sitä kautta myös nuorten tilanteeseen. Tasa-arvoa edistävät toimet tuovat tutkitusti pitkällä aikavälillä säästöjä yhteiskunnalle ja mahdollistavat erilaisista perhetaustoista tulevien nuorten mahdollisuuden saavuttaa elämässään hyvinvointia ja mielekkyyttä osana heitä ympäröivää yhteiskuntaa. Lyhytnäköiset päätökset vaikuttavat valitettavan laaja-alaisesti juuri haavoittuvassa asemassa olevien perheiden ja heidän lastensa tilanteeseen. On ensiarvoisen tärkeää, että nuorilla on ym-

pärillään turvallisia aikuisia ja mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Perhetaustasta johtuvia terveyseroja varten tulisi olla varattuna resurssia sekä terveydenhoidon parissa että mielenterveyden pulmia hoitamassa jo silloin, kun tilanne ei ole vielä kehittynyt akuutiksi. Nämä niin sanotut vahvistumisen kokemukset oikea-aikaisen ja oikeanlaisen avun saamisen jälkeen nousivatkin yhdeksi tärkeäksi tekijäksi nuorten pohtiessa omaa hyvinvointiaan parantaneita tekijöitä.

Sijoitettujen nuorten kokemukset koulukiusaamisesta ja väkivallan kohteeksi joutumisesta vaativat myös huomiota. Nuorten kanssa toimivien tahojen, kuten koulun ja sijaishuoltopaikkojen henkilökunnan tulisi saada koulutusta sekä tukea tarvittaessa. Kouluissa esimerkiksi oppilashuollon työntekijöiden saatavuus ja sosiaalitoimen asiantuntemus on tärkeää niiden nuorten kohtaamiseen, joilla koulupolku on ollut haasteellinen tai jopa vaarassa katketa kokonaan. Kiusaamisen nollatoleranssi vaatii sekä yhteisöllisyyttä korostavia toimia koulun arjessa, mutta toisaalta myös tunnetaitojen ja erilaisuuden hyväksymisen pitkäjänteistä opetusta ja ohjausta. Sijoitetut nuoret kokivat kirjallisuuskatsaukseni aineiston mukaan vahvaa tarvetta kuulua osaksi ympäröivää yhteiskuntaa ja he haluavat tulla kuulluksi ja mahdollisuuksien mukaan olla myös vaikuttamassa itseään koskeviin päätöksiin. Nuorille on erityisen tärkeää saada kokea arvostusta ja yhteenkuuluvaisuutta ympärillään oleviin ihmisiin, onpa kyseessä sitten jokin heidän kanssaan työskentelevä ammattihenkilö tai oman ikäryhmän muut jäsenet. Laajemmin ajateltuna avain hyvinvoinnin positiiviselle kehitykselle tuntuu olevan oman arvon ja kuulluksi tulemisen kokemus. On helpompi uskoa itseensä, jos ympärillä on henkilöitä, jotka ovat valmiita kuuntelemaan ja valaamaan uskoa hyvään tulevaisuuteen silloinkin, kun oma usko ei siihen vielä riitä.

Pro gradu- tutkielmani aiheeseen perehtyessäni huomasin, että sijoitettujen nuorten elämässä esiintyviin haasteisiin ja ongelmiin liittyvää tutkimusta on kyllä Suomessa ollut jo olemassa, mutta usein tutkimukset on toteutettu tutkimalla saatavilla olevista tilastoista sijoitettujen nuorten tilannetta koskevaa tietoa ja ilman kovin syvällistä analyysiä todettu erilaisia vaikeuksia ja ongelmakäyttäytymistä esiintyvän heillä kotona asuvia nuoria huomattavasti enemmän. Toinen melko yleinen tutkimuksen tekotapa, jossa hyvinvointia koskevan tilanteen syitä ja seurauksia pyritään jo pohtimaan, ovat sijoitettujen nuorten kanssa työskenteleville ammattihenkilöille tehdyt erilaiset kyselytutkimukset. Melko usein nämä haastateltavat ovat selvitykseni mukaan olleet nuorelle nimettyjä sosiaalityöntekijöitä tai asumisyksikön tai perhekodin henkilökuntaa.

Sijoitettujen nuorten omaa kokemusta hyvinvoinnistaan on Suomessa toisaalta tunnutta tutkittavan vasta melko vähän aikaa. Vastajaan asumispaikkaa koskevan kysymyksen lisääminen osaksi säännöllisesti maassamme toteutettavaa Kouluterveyskyselyä on antanut alkusysäyksen monelle tutkimukselle nuorten omiin vastauksiin koskevissa analyyseissä. Tämän ohessa joidenkin yksittäisten tutkimusten lisäksi

maassamme on toteutettu joitakin hankkeita, joiden keskiössä on ollut nuorten oman näkökulman kuunteleminen heidän omaa elämäntilannettaan ja hyvinvointiaan koskien. Itse kiinnostuin tästä aiheesta työskennellessäni kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten parissa ja nähdessäni tätä kautta, kuinka järjestelmässämme on valitettavan paljon rakenteita, jotka ovat omiaan vahvistamaan syrjäytymisen ja yhteiskunnasta ulkopuolelle jäämisen kokemuksia ja sen uhkaa. Itse uskon, että erityisesti näille haavoittuvassa asemassa oleville nuorille kuulluksi ja nähdyksi tuleminen kokemus on ensiarvoisen tärkeä. Koen myös, että näitä nuoria ja heidän kokemuksiaan kuulemalla heidän myöhemmän myönteisen elämänkulkunsa vahvistaminen onnistuisi yhteiskunnassamme vielä tämänhetkistä paremmin.

LÄHTEET

- Allardt, E. (1993): *Having, Loving, Being: An Alternative to Swedish Model of Welfare Research*. Artikkeliteoksessa Martha C. Nussbaum and Amartya Sen (toim.): *The Quality of Life*. Oxford University Press 1993.
- Allardt, E. (1976): *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.
- Araneva, M. (2022): *Lapsen suojelu: toteuttaminen ja päätöksenteko*. Helsinki: Almatalent.
- Ellonen, N. & Pösö, T. (2010): Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (2010): 1, 34–44. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101508/ellonen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Eriksson, P. & Korhonen, P. (2022): "Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin": Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti 3/2022. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144202/URN_ISBN_978-952-343-851-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Fink, A. (2005): *Conducting Research Literature Reviews: From the Internet to the Paper*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Groop, K. (2021): Sijaishuolto osana elämäntarinaa- Elämäntarinan käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista. Artikkeliteoksessa sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus- nettisivulla. Saatavilla <https://journal.fi/janus/article/view/82039/65546>
- Heino, T. (toim.) (2020): *Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 12/2020. Helsinki 2020.
- Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. (2016): Lasten kodin ulkopuolelle syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuoSta- hankkeen (2014–2015) päätulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Helakorpi S. & Helenius J. (2021): *Nuorten arki – Kouluterveyskysely 2021*. Tilastoraportti 46/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2021. Saatavilla

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143513/Nuorten%20arki%20-Kouluterveyskysely%202021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Helakorpi S. & Kivimäki H. (2021): Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2021 Iso osa lapsista ja nuorista on tyytyväisiä elämäänsä – yksinäisyyden tunne on yleistynyt. THL Tilastoraportti 30/2021. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143063/ktk_tilastoraportti2021_2021-09-09_kuviot_kuvana.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Helne, T. & Hirvilammi, T. (2021): Puristuksissa? Nuoret ja kestävä hyvinvoinnin ehdot. Helsinki 2021.

Ikonen, R., Hietämäki, J., Laakso, R., Heino, T., Seppänen, J. & Halme, N. (2017): Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 20/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.

Ikonen, R., Eriksson, P., & Heino, T. (2020): Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset: Kouluterveyskyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 35/2020. 47 sivua. Helsinki 2020. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf

Kankkunen, P., Harinen, P., Nivala, E. & Tapio, M. (2010): Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokemus syrjintä Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisut 36/2010. Porvoo 2010.

Karvonen, S., Kestilä, L. & Saikkonen, P. (toim.) (2022): Suomalaisten hyvinvointi 2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten koulunkäynti ja hyvinvointi koronan varjossa vuonna 2021. THL. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143471/TUTI2021_072_korj.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Koivula M., Ellonen N., Ikonen R., Paavilainen E. (2021): Nuorten kaltoinkohtelukokemukset ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa. Yhteiskuntapolitiikka 86 (2021): 3, 263–274.

Laakso, R. (2016): Huostaanotto ja muutokset lapsen elämässä. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

- Laakso, R. (2019): "Ne näki musta." Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Raportti 1/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-267-3>
- Lastensuojelulaki: Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> luettu 10.3.2023
- Metsämuuronen, J. (2011): Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: opiskelijalaitos. Helsinki: International Methelp.
- Mononen E, Hakovirta M., Rasinkangas J. & Ikonen R. (2021): Lasten vertaissuhdeväkivalta lastensuojelun sijaishuollossa. Yhteiskuntapolitiikka 86(2021):3, 275–286. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142701/YP2103_Mononeny_m.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- OKM. (2011): Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit: Tavoitteena tietoon perustuva lapsipolitiikan johtaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:3. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75502/tr3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 24.4.2023
- Pitkänen, J., Remes, H., Moustgaard, H., & Martikainen, P. (2021): Parental socioeconomic resources and adverse childhood experiences as predictors of not in education, employment, or training: a Finnish register-based longitudinal study. Journal of Youth Studies 24(1), pp. 1–18. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/329360/pitkanenetal.pdf?sessionid=CBFF3AF6FCAACFDF02DF689D1EF5FDFF?sequence=1>
- Petticrew, M. & Roberts, H. (2006) : Systematic reviews in the social sciences: A practical guide. Malden (Mass.): Blackwell.
- Perustuslaki: Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>, luettu 12.2.2023
- Saari, J., Taipale, S. & Kainulainen, S. (toim.) (2013): Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita. Diakonia-ammattikorkeakoulu: Helsinki.
- Saariluoma L., Eriksson P. & Korhonen P. (2021): Sijoitettujen lasten koulunkäynti ja vapaa-aika – kyselytutkimuksen tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 51/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Saariluoma L, Heino T, Eriksson P., & Utriainen S. (2021): Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten koulunkäynti ja hyvinvointi koronan varjossa

vuonna 2021. Tutkimuksesta tiiviisti 72/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Saariluoma L., Heino T., Eriksson P. & Utriainen S. (2021): Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja teini-ikäisten väkivaltakokemukset sekä päihteiden käyttö. Tutkimuksesta tiiviisti 73/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Salminen. A. (2011): Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Selwyn, J. (2015): Children and young people's views on being in care. A literature review. Bristol: University of Bristol.

Selwyn, J., & Wood, M. (2015) : Measuring Well-Being: A Literature Review. University of Bristol. Saatavilla <http://www.coramvoice.org.uk/professional-zone/news/launchliterature-reviews-support-bright-spots-project>

Sijoitettu lapsi koulussa. Pesäpuu Ry. <https://pesapuu.fi/toiminta/koulunjalastensuojelun-yhteistyö/sisukas/> , luettu 30.4.2023

Sijoitettujen lasten koulunkäynti ja vapaa-aika – kyselytutkimuksen tuloksia. 2021. THL. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143157/TUTI2021_051_mus.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Tahkola, E.-M., Metsäpelto, R.-L., Ruohotie-Lyhty, M., & Poikkeus, A.-M. (2021): Coping strategies in life stories of young adults with foster care backgrounds. *European Journal of Social Work*, 24(5), 910–921. Saatavilla <https://doi.org/10.1080/13691457.2021.1954885>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2020b) Lastensuojelun käsikirja: Toimijat. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja> , luettu 24.3.2023

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (2023): Hyvinvointi ja terveyserot. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi> luettu 15.3.2023

Uusitalo, H. & Simpura. J. (2020): Erik Allardt hyvinvoinnin tutkijana. *Yhteiskuntapolitiikka* 85 (2020) 5–6, 579–587.

AINEISTON ARTIKKELEIDEN LÄHDELUETTELO:

- Ellonen, N. & Pösö, T. (2010): Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010): 1, 34–44. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101508/ellonen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Eriksson, P. & Korhonen, P. (2022): "Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin": Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti 3/2022. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144202/URN_ISBN_978-952-343-851-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ikonen, R., Eriksson, P., & Heino, T. (2020): Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset: Kouluterveyskyselyn tuloksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäperi 35/2020. 47 sivua. Helsinki 2020. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Koivula, M., Ellonen N., Ikonen R, Paavilainen E. (2021): Nuorten kaltoinkohtelukokemukset ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa. Yhteiskuntapolitiikka 86(2021):3, 263–274. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142702/YP2103_Koivulaym.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Laakso, R. (2019): "Ne näki musta." Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Raportti 1/2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137484/URN_ISBN_978-952-343-267-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Mononen E., Hakovirta M., Rasinkangas J., & Ikonen R. (2021): Lasten vertaissuhdeväkivalta lastensuojelun sijaishuollossa. Yhteiskuntapolitiikka 86(2021):3, 275–286. Saatavilla <https://www.julkari.fi/handle/10024/142701>
- Saariluoma L., Eriksson P. & Korhonen P. (2021): Sijoitettujen lasten koulunkäynti ja vapaa-aika - kyselytutkimuksen tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 51/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143157/TUTI2021_051_mus.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Saariluoma L., Heino T., Eriksson P. & Utriainen S. (2021): Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten koulunkäynti ja hyvinvointi koronan varjossa vuonna 2021. Tutkimuksesta tiiviisti 72/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143471/TUTI2021_072_korj.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Saariluoma L., Heino T., Eriksson P. & Utriainen S. (2021): Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja teini-ikäisten väkivaltakokemukset sekä päihteiden käyttö. Tutkimuksesta tiiviisti 73/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143531/URN_ISBN_978-952-343-782-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tahkola, E.-M., Metsäpelto, R.-L., Ruohotie-Lyhty, M., & Poikkeus, A.-M. (2021): Coping strategies in life stories of young adults with foster care backgrounds. *European Journal of Social Work*, 24(5), 910–921. Saatavilla
<https://doi.org/10.1080/13691457.2021.1954885>

LIITTEET

LIITE 1

Tutkimuksen tutkimusaineiston tiivistelmät

Tutkimuksen tekijät, nimi ja julkaisutiedot	Tutkimuksen tarkoitus, metodi ja otos	Keskeiset tutkimustulokset
Tutkimus 1: Ellonen, N. & Pösö, T. Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. (2010)	Tutkimus perustuu Poliisiammattikorkeakoulussa kerättyyn Lapsiuhritutkimukseen. Kyselyssä on kyselytutkimus 6- ja 9-luokkalaisille heidän väkivalta- ja hyväksikäyttökokemuksistaan nimenomaan aikuisten taholta. Kysely toteutettiin tietokoneavusteisena koululaiskyselynä vuonna 2008. Aineisto edustaa kattavasti Manner-Suomen suomen- ja ruotsinkielisiä 6- ja 9-luokkalaisia lapsia (N=13 459).	Tutkimuksen päähavainto oli, että kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset kertovat pienemmästä määrästä väkivaltakokemuksia asuinpaikassaan aikuisien tekemänä kuin kotonaan vanhempansa tai vanhempiensa kanssa asuvat lapset. Tarkastelun kohteena oli niin henkinen kuin fyysinenkin aikuisen lapsen konfliktitilanteissa kohdistama väkivalta. Tulos eroaa soittain kansainvälisistä tutkimuksista, joissa kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia pidetään riskiryhmänä väkivaltakokemusten osalta. Tulos herättää sekä metodologisia että yhteiskuntapoliittisia pohdintoja.
Tutkimus 2: Eriksson, P. & Korhonen, P. "Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin": Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti 3/2022. (2022)	Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman osana laadittu sijoitettuja lapsia koskeva osa (moduuli) toteutettiin Kouluterveyskyselyssä vuonna 2019. Kouluterveyskyselyn taustamuuttujien avulla sijoitettujen lasten antamat vastaukset ovat eriteltävissä aineistosta. Kysy ja kuuntele -hanke osallistui vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn sijoitettujen lasten moduulin raportointiin. Lisäksi sijoitettuna oleville lapsille toteutettu kysely, jonka aineisto koostuu lasten kyselylomakkeista. Lasten (10–17-vuotiaita) lomakkeita palautui täytettyinä yhteensä 738 kappaletta. Tutkimuksen teoreettisena viitekehys oli sijoitettujen lasten subjektiivinen hyvinvointi ja keskeinen käsite sijaishuollon epäkohta.	Tutkimuksen tuloksena todettiin, että pääosa sijoitetuista lapsista voi hyvin. Suurin osa (94 %) lapsista oli myös tarpeisiinsa vastaavassa sijaishuolto- ja suojassa kaltoinkohtelulta ja tyytyväisiä tämänhetkiseen elämäänsä. Sijoitettujen lasten arkeen vahvasti liittyvät vaihtuvuudet ja muutosten suuri määrä nousevat aineistossa kuitenkin esiin monella tavalla. Tulokset osoittivat jatkuvuuden tunteen ja pysyvyyden olevan lasten näkökulmasta liian huonosti turvattua.

<p>Tutkimus 3: Ikonen, R., Eriksson, P., & Heino, T. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset: Kouluterveyskyselyn tuloksia. (2020)</p>	<p>Opettajan ohjaamana luokkakyselynä keväällä 2019 toteutettu kouluterveyskysely suoritettiin kokonaistutkimuksena Manner-Suomen ja Ahvenanmaan kouluissa. Kyselyyn vastasivat oppitunnilla perusopetuksen 4. ja 5. luokan sekä perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Sijoitetut lapset ja nuoret tunnistettiin aineistosta asumista koskevalla kysymyksellä.</p>	<p>Sijoitetut lapset olivat pääosin tyytyväisiä elämäänsä. Hyvinvoinnin eri osa-alueella sijoitetut lapset ja nuoret erosivat selkeästi ikätovereistaan. Varsinkin lastensuojelulaitoksissa asuvien nuorten kohdalla havaittavissa oli huomattavia eroja. Sijoitettujen lasten hyvinvointierojen suhteessa valtaväestöön todettiin selittyvän osittain heidän aikaisempien kokemustensa, elämäntilanteensa ja terveydentilansa perustella. Erojen voi todeta olevan merkittäviä, ja niihin täytyy kiinnittää erityistä huomiota.</p>
<p>Tutkimus 4: Koivula, M, Elloinen N., Ikonen R., & Paavilainen E. Nuorten kaltoinkohtelukokemukset ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa. (2021)</p>	<p>Tutkimuksen aineistona on vuoden 2019 Kouluterveyskysely kaikki mukana olleet ikäluokat. Tutkimuksessa tarkastellaan lastensuojelun ammattihenkilöiden tekemiä tai mahdollistamia lastensuojelulaitoksiin ja ammatillisiin perhekoteihin sijoitettujen nuorten kaltoinkohtelukokemuksia. Tarkastelussa olivat erityisesti seksuaalisen häirinnän ja väkivallan, henkisen väkivallan sekä fyysisen väkivallan kokemukset.</p>	<p>Tutkimuksessa todettiin 18 prosentin sijoitetuista nuorista kokeneen joko fyysistä, seksuaalista tai henkistä kaltoinkohtelua sijaishuollon aikuisten taholta. Tuloksista ilmenevä nuorten terveydellisten haasteiden yhteys lisääntyviin kaltoinkohtelukokemuksiin herättää huolen siitä, miten sijaishuollossa onnistutaan huomioimaan nuorten terveydelliset erityistarpeet.</p>
<p>Tutkimus 5: Laakso, R. "Ne näki musta." Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. (2019)</p>	<p>Tutkimuksen aineistona on 20 huostassa olleen lapsen ja nuoren (11–17 v.) yksilöhaastattelusta ja haastattelun yhteydessä lasten ja nuorten täyttämästä strukturoidusta kyselystä ja viiden vammaisen huostassa olevan nuoren (14–17-v.) kasvokkaisissa kohtaamisissa tuotetusta aineistosta. Lapset ja nuoret asuivat eri puolilla Suomea, eri sijaisperheissä ja käytännöllään erilaisissa lastensuojelulaitoksissa.</p>	<p>Huostassa olevien nuorten kokemusten tarkastelu täydentää tietoa huostaanoton merkityksestä ja arvioinnista sen suhteen, miten huostaanotto on onnistunut tehtävässä turvata lasten hyvinvointi. Suurin osa tutkimuksessa mukana olleista lapsista ja nuorista kertoi hyvinvointinsa parantuneen huostassa ollessa. Huostaanotto ja sijaishuoltopaikassa asuminen ovat merkinneet heille turvallista, rentoa ja kannustavaa ilmapiiriä. Pienen osan lapsista ja nuorista kohdalla sijaishuoltopaikassa on ilmennyt turvattomuutta, omien kokemustensa vähättelyä, epäoikeudenmukaista kohtelua ja osattomuutta päätöksenteossa.</p>

<p>Tutkimus 6: Mononen E., Hakovirta M., Rasinkangas J, & Ikonen R. Lasten vertaissuhdeväkivalta lastensuojelun sijaishuollossa. (2021)</p>	<p>Tutkimusaineistona tutkimuksessa oli THL:n Kouluterveyskyselyn vuoden 2019 aineisto koskien perusopetuksen 8. ja 9. vuosiluokan oppilaita. Tutkimus on suoritettu kokonaistutkimuksena, joka kattaa 8. ja 9. vuosiluokan oppilaiden osalta 73 prosenttia (n = 87 283). Analyysimenetelminä käytetty suoria jakaumia ja multinomiaalista logistista regressioanalyysiä.</p>	<p>Tutkimuksessa tarkasteltiin ensimmäistä kertaa lasten vertaissuhdeväkivaltaa suomalaiseseen sijaishuoltoon yleistettävissä olevalla aineistolla. Tarkasteltavana oli vertaissuhdeväkivalan yleisyys ja vertaissuhdeväkivaltaa selittäviä tekijöitä. Tutkimus totesi lasten vertaissuhdeväkivallan kokemusten olevan melko yleisiä. Lapsista puolet kertoi koetusta henkisestä vertaissuhdeväkivallasta ja neljäsosa kokemastaan fyysisestä vertaissuhdeväkivallasta. Tutkimustulosten tarkastelu osoittaa, että vertaissuhdeväkivalta ja muu epäoikeudenmukainen kohtelu kasautuu samoille lapsille.</p>
<p>Tutkimus 7: Saariluoma L., Eriksson P. & Korhonen P. Sijoitettujen lasten koulunkäynti ja vapaa-aika - kyselytutkimuksen tuloksia. (2021)</p>	<p>Kysy ja kuuntele 2019–2021-hankkeen tavoitteina oli lisätä tietämystä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hyvinvoinnista ja heidän kohtelustaan. Lomakeaineisto kerättiin 10–12-vuotiailta lapsilta ja 13–18-vuotiailta nuorilta paperilomakkeina kaikkiaan 103 kunnasta koko maasta. Lomakkeita palautui yhteensä 156 kappaletta 10–12-vuotiaiden osalta, 437 13–17-vuotiaiden osalta sekä lisäksi palautettiin 101 selkokielistä lomaketta.</p>	<p>Sijaishuoltopaikassa asuminen vaikutti lapsen tai nuoren elämään, hyvinvointiin, oppimiseen ja kehitykseen monin eri tavoin. Koulu koettiin usein joko erityisen mukavana tai haastavana ympäristönä ja saadun tuen määrässä koettiin olevan suurta vaihtelua. Sijoitetut lapset ja nuoret kertoivat kokevansa sijaishuoltopaikan ulkopuolisissa ympäristöissä toisinaan haukkumista ja nimitteilyä, kiusaamista sekä fyysisistä väkivaltaa.</p>
<p>Tutkimus 8: Saariluoma L., Heino T., Eriksson P. & Utriainen S. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten koulunkäynti ja hyvinvointi koronan varjossa vuonna 2021. (2021)</p>	<p>Kouluterveyskysely 2021. Kyselyyn oli vastannut 70 % sijoitettuna olleista 4. ja 5.-luokkalaisista (n=1 000) sekä 52 % sijoitettuna olleista 8. ja 9.-luokkalaisista (n=1 381).</p>	<p>Tutkimus antoi laajasti tietoja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista kahdesta eri näkökulmasta. Ensin tulokset toteavat koronapandemian eriävistä vaikutuksista sijoitettuna olleiden ja muutoin asuvien välillä. Ne toivat myös esiin eroja lasten ja teini-iässä olevien hyvinvoinnista 5 vuoden (v. 2017–2021) aikana. Tulokset antavat tietoa koronan laajoista vaikutuksista sijoitettujen teini-ikäisten elämään, sekä pitkän ajan signaaleista ja palvelujärjestelmän kyvyistä vastata heidän tuen tarpeisiinsa vaihtelevissa elämäntilanteissa.</p>

<p>Tutkimus 9: Saariluoma L., Heino T., Eriksson P. & Utriainen S. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja teini-ikäisten väkivaltakokemukset sekä päihteiden käyttö. (2021)</p>	<p>Kouluterveyskysely kevät 2021. Kyselyyn vastasi 70 % sijoitettuna olleista 4.-5.-luokkalaista (n=1 000) sekä 52 % sijoitettuna olleista 8.-9.-luokkalaista (n=1 381).</p>	<p>Sijoitettuna olleiden lasten ja teini-ikäisten omat kokemukset koulukiusatuksi tulemisesta tai osallistumisesta kiusaamiseen ovat säilyneet samoina aiempiin vuosiin verrattuna, mutta ikäryhmien väliset erot kokemuksissa ovat suuria. Lasten ja teini-ikäisten kokemus fyysisestä väkivallasta ja sen uhkasta on pysynyt melkein ennallaan, ja teineistä 45 % ja lapsista 26 % raportoi siitä. Muualla asuvien lasten (15 %) ja teini-ikäisten (14 %) välillä ei ole todettavissa samanlaista eroa. Koronavuosi heijastui vastauksissa lisääntyneinä vastauksina seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kokemusten suhteen sijoitettujen lasten ja teinien sekä muualla asuneiden keskuudessa.</p>
<p>Tutkimus 10: Tahkola, E.-M., Metsäpelto, R.-L., Ruohotie-Lyhty, M. & Poikkeus, A.-M. Coping strategies in life stories of young adults with foster care backgrounds. (2021)</p>	<p>Tutkimuksessa tarkasteltiin sijoitettuna olevien nuorten aikuisten selviytymiskeinoja 18 yksilöhaastattelun kautta fenomenologisena analyysinä.</p>	<p>Tutkimuksessa tunnistettiin kolme pääteemaa liittyen selviytymiskeinoihin vastoinikäymisissä ja haasteissa: sisäänpäin suuntautuminen, ulospäinsuuntautuminen sekä omiin elinolosuhteisiin vaikuttaminen. Lisäksi tunnistettavissa oli keino, jota käytettiin vain varhaisaikuisuudessa, hyväksyminen.</p>